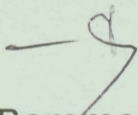
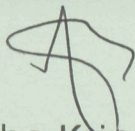

Historische Kring Bemmel

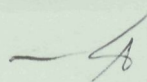
Jaargang 9, nr.2
Mei 1999

1754-122

BS

Historische Kring Bemmelse

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 9 no 2.

Inhoudsopgave:

Een woord van de voorzitter	1
De noodkerk in Ressen	3
Een oude foto (14)	6
Dijkdoorbraakkolken in de Over-Betuwe	7
De Linge stroomde met de tijd mee	12
Het Wit-Gele Kruis in Bemmelse	13
Het dorpseigene vastgelegd	20
Een eigen school in Haalderen	21
Straatnamen in Bemmelse, Haalderen en Ressen (13):	
Klein Rome	23
Een krantenknipsel (24)	28
Uut de ouwe deus (24)	29
De Houtakker	30
Jubileumtentoonstelling	39
De punten op de i's van de cultuurhistorie	40
Oud archiefmateriaal (7)	42
Hooien	44
't Is historisch (2)	48
Uit het verleden van de oude 'Essenpas'	49
In Bemmelse staat een huis (21)	54
Nationale Monumenten Studiedag	56
Advertenties van omstreeks mei 1947	58
Agenda	58
Internetwetenswaardigheden	59
Boeken	60
Colofon	

Kopij volgende nummer:

Dit is de vierentwintigste uitgave van het kringblad. Het voornemen bestaat het volgende nummer in september 1999 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum van inleveren willen wij graag 15 augustus 1999 aanhouden.

Woord van de voorzitter

Met gepaste trots mag ik u het dikke voorjaarsnummer van ons kringblad aanbieden. De redactie is er weer in geslaagd om een gevarieerd aanbod aan lezenswaardige artikelen bijeen te brengen. Ook zullen enkele kritische noten niet ontbreken.

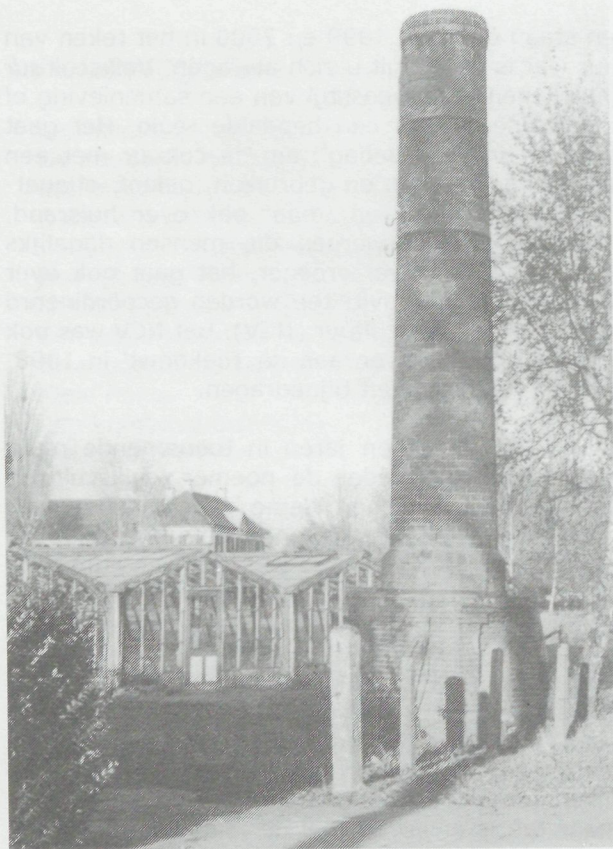
In Nederland en Vlaanderen staan de jaren 1999 en 2000 in het teken van de volkscultuur. Volkscultuur wat is dat?, zult u zich afvragen. Volkscultuur is de cultuur van het dagelijks leven: de levensstijl van een samenleving of een sociale groep in een bepaalde tijd, in een bepaalde regio. Het gaat daarbij om de cultuur van 'alleman' en 'alledag', om de cultuur met een kleine 'c'. Volkscultuur gaat over gewoonten en gebruiken, geloof, etiquette, normen en waarden, tradities en rituelen, maar ook over huisraad, gereedschap, kleding en alle andere voorwerpen die mensen dagelijks gebruiken. Volkscultuur gaat niet alleen over vroeger, het gaat ook over het dagelijks leven nu. De Nederlandse activiteiten worden gecoördineerd door het Nederlands Centrum voor de Volkscultuur (NCV). Het NCV was ook de organisator van de landelijke actie 'Brieven aan de Toekomst' in 1998, waaraan de kring eveneens haar steentje heeft bijgedragen.

In ons kringblad hebben wij in de afgelopen jaren in toenemende mate aandacht besteed aan onderwerpen die onder de noemer 'volkscultuur' kunnen worden geschaard. Dat cultuur met een kleine 'c' ook in Bemmelse, Haalderse en Ressen leeft, menen wij ook af te kunnen leiden uit de grote groei dat het ledental momenteel doormaakt. Het is voor ons een stimulans om op de ingeslagen weg door te gaan, al zullen wij ook uw aandacht blijven vragen voor cultuur met een grote 'C' en historie met een grote 'H'.

Zoals u al eerder heeft kunnen lezen, viert de kring dit jaar haar 10-jarig bestaan. Onze jubileumactiviteit in de vorm van een heuse expositie zal op zondag 20 juni a.s. (Vrijmarkt) plaats vinden in 'De Kinkel' en in het teken staan van 'Bemmel, Haalderen en Ressen: dorpen in beweging - op de drempel van het nieuwe millennium'. U ontvangt hiervoor nog een uitnodiging. In de aanloop daar naar toe is er op 10 mei de jaarlijkse algemene ledenvergadering, met aansluitend de thema-avond over boerderijonderzoek in het algemeen en van 'De Vossenhof' in het bijzonder. Uiteraard hopen wij u op beide gelegenheden te mogen ontmoeten.

Wellicht heeft u in de uitnodiging voor de ledenvergadering al gelezen, dat het bestuur Adri Stuart bereid heeft gevonden zich kandidaat te stellen voor een bestuursfunctie. Omdat Adri in het verleden al blijkt heeft gegeven van een grote betrokkenheid bij de activiteiten van de kring, verwachten wij dat onze leden van harte zullen instemmen met zijn benoeming als lid van het bestuur. Wij zijn erg blij het bestuur met een persoon met zijn kwaliteiten te kunnen versterken en wij verheugen ons op een goede sa-

menwerking met hem. Behalve met de algemene bestuurstaken zal Adri zich meer specifiek bezig houden met de sectie genealogie en met het actueel houden van onze internetpagina die hij in een geheel nieuw jasje heeft gestoken. Mogelijk komt u hem ook nog eens als auteur in ons kringblad tegen.

Tot slot wil ik nog even stilstaan bij de schoorsteen van de voormalige tuinderij Evers, aan de Herckenrathweg. Toen de eerste contouren van het nieuwe (deel)bestemmingsplan 'Warmoeshof' zichtbaar werden, heeft het bestuur contact opgenomen met de gemeente. Ons werd te verstaan gegeven dat er wel mogelijkheden waren de schoorsteen, als herinnering aan wat eens was, te behouden in de groenstrook van het plan. Tijdens de verdere planontwikkeling is de grond waar de schoorsteen op stond door de gemeente verkocht aan de firma Stoffels. De laatste had geen enkel belang bij behoud van de schoorsteen en heeft een sloopvergunning voor de kas-

sen én de schoorsteen aangevraagd en gekregen. Met dit feit is het bestuur op een laat moment geconfronteerd. Na het inwinnen van juridisch en bouwkundig advies bij de Bond Heemschut heeft het bestuur moeten constateren dat behoud geen optie meer is, met name vanwege de nieuwe eigendomsverhoudingen. 'Last but not least' heeft het bestuur nog getracht onderdak te vinden voor dit stukje Bemmels erfgoed bij het Nederlands Openluchtmuseum, Museumboerderij de Tip en de Historische Tuin Lent, maar om verschillende redenen is dit niet gelukt. Wij betreuren het zeer dat weer een stukje Bemmels verleden zo gemakkelijk en met hulp van de gemeente het veld heeft moeten ruimen.

Marc Kocken

De noodkerk in Ressen

Tijdens het oorlogsgeweld in de periode tussen 17 september 1944, toen de 'Slag om Arnhem' begon en 25 maart 1945, toen de geallieerden voor de tweede keer de sprong over de Rijn uitvoerden en Arnhem en omgeving bevrijdden, was er in de Over-Betuwe enorm veel vernield. Meer dan 1400 woningen waren in zo slechte staat, dat ze niet meer konden worden opgebouwd en vrijwel alle andere gebouwen waren zwaar beschadigd. Er was bijna geen huis, waar nog een dicht dak op zat. De kerk van Ressen had ook veel te lijden gehad. Van het interieur was weinig meer heel.

Op de foto kan men de puinhoop zien. De oude preekstoel werd niet meer gerepareerd. Alleen de panelen, waarmee deze was opgebouwd, werden hergebruikt en zijn nu nog in de Ressense kerk terug te vinden in de kerkenraadsbanken. Een nieuwe preekstoel werd van steen gemaakt. In de getroffen streken van Nederland, vooral in de Betuwe, werden plannen gemaakt voor het op de een of andere wijze verkrijgen van noodkerken.

Natuurlijk gingen er stemmen op, die vonden, dat de houten barakken, die uit Zwitserland en Zweden zouden komen, beter gebruikt konden worden om de woningnood te lenigen. De meeste Betuwnaren hadden immers geen waterdicht dak boven hun hoofd en er dreigde een tweede evacuatie om de winter van 1945-1946 door te komen. In die kerkbarakken konden immers

drie of vier van de grootste gezinnen worden ondergebracht? Toch werd uiteindelijk gekozen voor het bouwen van noodkerken, omdat men van mening was, dat het houden van kerkdiensten, naast het godsdienstige aspect, vooral ook een sociale noodzaak was.

Nog tijdens de oorlog stelde de Synodale Urgentiecommissie met als drijvende kracht de secretaris Ds. K.O. Finkensieper, directeur van de Heldringgestichten in Zetten, zich in verbinding met de herstelcommissie van de Wereldraad van Kerken, gevestigd in Genève (Department for Relief and Reconstruction of the World Council of Churches) om overleg te plegen omtrent een mogelijke hulpactie in het buitenland. Vooral de eerste secretaris, Reverend Dr. J. Hutchison Cockburn, moderator van de Schotse kerk heeft bijzonder gepleit voor hulp bij het kerkelijk herstelwerk in Nederland. Het 'Hilfswerk der Evangelischen Kirchen der Schweiz', gevestigd in Zürich, zegde al in januari 1945 een vijftal noodkerken toe.

Ds. Overbosch was sedert 1944 predikant van Ressen. Toen hij, nadat hij door de kerkenraad in Ressen was beroepen, de brief schreef, waarin hij het beroep aannam, stuurde hij die naar de hervormde gemeente Ressen en Doornik. Na verloop van tijd werd hij gebeld door de heer Arend Jansen, lid van de kerkenraad, met de vraag, of hij dat beroep aannam. De brief was niet aangekomen. Pas na de oorlog, eind 1945, kwam die brief in Ressen aan. Hij was naar Doornik in België gestuurd... Ds. Overbosch begon onmiddellijk onderhandelingen met Ds. Finkensieper over één van die Zwitserse noodkerken. Het resultaat was, dat de Restauratiecommissie van de Algemene Synode in Den Haag één van de eerste noodkerken aan Ressen toewees. In Elst en in Angeren heeft er ook een gestaan.

Natuurlijk kost ook een gratis verkregen barak geld. Transport, het maken van een fundering en de opbouw moeten geregeld worden. Maar overal werd een mouw aangepast. Het Zwitserse Rode Kruis verzorgde geheel gratis het transport van de kerken naar Nederland. De kerk kwam per trein aan en de wagon, waarin de onderdelen zich bevonden, werd op het laad- en losspoor in Ressen gerangeerd. Daar werd de hele zaak op een vrachtwagen geladen van de fa. D. Derksen, die naast de pastorie was gevestigd, en opgezet op de plaats, waar vroeger het schooltje van Ds. Pierson had gestaan.

Al direct na de eerste bevrijding van Ressen was bij Ds. Overbosch een geallieerd officier aan huis gekomen met de mededeling, dat hij een zoon was van de vroegere Ressense dominee Pierson. Hij was in de oorlog in een kano overgestoken naar Engeland en was nu meegekomen met de geallieerde militairen als gids. Hij introduceerde Ds. Overbosch bij het hoofdkwartier van de geallieerden, die hem direct na de bevrijding van een jeep voorzagen, waarop onder de voorruit stond: 'World Council of Churches' en waarmee hij in dienst van die Wereldraad van Kerken rondreed. Na bemiddeling van een kapitein Beek uit Arnhem werden manschappen van de

Royal Canadian Engineers ingezet voor de bouw. De onvermijdelijke uitgaven voor cement om de fundering, die in betonblokken was bijgeleverd, samen te voegen, en voor de aanschaf van lampen en meubilair werden gedekt uit een collecte, die in de gemeente Lisse op 19 augustus 1945 werd gehouden en die f 1839,70 opbracht. Ook enkele meelevende mensen uit Apeldoorn en Lisse werkten aan de opbouw mee. Het 'Hilfswerk der Evangelischen Kirchen der Schweiz' bleef eigenaar van de noodkerk. Pastoor Mulder bood banken uit de vernielde katholieke kerk van Bemmelen aan. Dat werd hem door enkele parochianen niet in dank afgenomen. Uiteindelijk zijn er geen kerkbanken, maar stoelen geplaatst.

De noodkerk werd in gebruik genomen op 16 september 1945 en heeft dienst gedaan tot men in 1948 de gerestaureerde oude Romaanse kerk weer in gebruik kon nemen. Daarna is de kerk nog ongeveer driekwart jaar in gebruik geweest voor zondagsschool en als verenigingsgebouw. De stoelen van de noodkerk werden opgeslagen in het lijkenhuisje achter de kerk. Sommige mensen veronderstellen, dat de stoelen uit de noodkerk in gebruik zijn geweest in de gerestaureerde kerk maar daar hebben andere stoelen gestaan.

Op de foto van het interieur van de noodkerk is het avondmaalszilver te zien. Dit dateert uit 1702. Het zilver, waarvan de voorwerpen gemaakt zijn, is ouder en wordt gedateerd rond 1685. Dit avondmaalszilver is in bruikleen gegeven aan Museum Het Valkhof. Bij kerkdiensten, waar het avondmaal gevierd wordt, haalt men het avondmaalszilver op en wordt het gebruikt.

Tevens is er een avondmaalslaken uit 1710, gemaakt door een Haarlemse damastmaker, waar een afbeelding is ingeweven van de slag, die door de hertog van Lotharingen, bij Rijssel (Lille) en Doornik in Noord-Frankrijk/België is gestreden. 'Rijssel en Doornik' lijkt veel op 'Ressen en Doornik'. De heren van Lynden, die in het kasteel van Ressen hebben gewoond, voerden hetzelfde wapen als de hertog van Lotharingen: een rood kruis op een wit veld. Of dit iets met elkaar te maken heeft, is een open vraag.

De noodkerk werd behalve voor kerkdiensten ook voor veel andere doeleinden gebruikt. Alles wat er maar te doen was in Ressen, gebeurde in die kerk. Er werden gemeenteavonden gehouden, er kwamen sprekers, er werd catechisatie gehouden en al wat dies meer zij. In 1950 werd de noodkerk netjes in schotten uit elkaar gehaald en naar Elst getransporteerd, waar hij een tijd lang vlak naast de in restauratie zijnde grote kerk gestaan heeft. Bij het stationskoffiehuis van de heer Van Beek heeft ook een noodkerk gestaan, die als een soort dorps huis dienst deed. Verschillende mensen dachten dat dit de Ressense noodkerk was, maar dat was een andere. Die had oorspronkelijk in Wolfheze gestaan.

Joop Verburg

Een oude foto

Veel oude foto's

In deze rubriek nu eens niet de gebruikelijke oude foto; die treft u overigens al op vele plaatsen in dit blad aan. Deze keer op deze plaats een woord van dank aan de heer Ton Weijers uit Haalderen die ons een stapeltje afdrukken schonk van foto's die in 1984 door hem werden gebruikt bij het samenstellen van het boek: 'Van kolkend water tot waterkolken. Haalderen 1784-1984.' Dit beeldmateriaal kunnen wij uitstekend gebruiken om de diverse bijdragen over de geschiedenis van Haalderen in dit kringblad te verlevendigen. U vindt er al direct een voorbeeld van in dit nummer: in het artikel over 'De Essenpas'. Wij zijn erg blij met de foto's en zullen er zorgvuldig mee omspringen. En uiteraard hopen wij dat een goed voorbeeld ook goed doet volgen!

De foto uit het septembernummer van 1998

In het septembernummer van 1998 namen wij een oude foto op van een prachtige boerderij, waarvan wij, gelet op aantekeningen achterop de foto, dachten dat deze in Haalderen zou kunnen hebben gestaan. Dit vermoeden was gebaseerd op de vermelding van de naam Vernooij, in potlood op de achterkant van de foto. Mevrouw Vernooij-Heiligenberg uit Bemmelen heeft ons inmiddels uit de droom geholpen. De betreffende boerderij is haar oudershuis en dat stond in Wijk bij Duurstede.....

Gerard Sommers

Dijkdoorbraakkolken in de Over-Betuwe

De zaal was overvol op de thema-avond op 24 februari jl. Het bestuur van de Historische Kring Bemmelen had in de lezing van de heren Ferdinand van Hemmen en Har Kuipers niet alleen een interessant onderwerp gevonden, maar met hen ook een paar uitstekende sprekers naar voren gebracht. De heer Van Hemmen maakte het uw secretaris erg gemakkelijk door zelf een samenvatting over dit onderwerp te schrijven. We laten hem aan het woord.

Een mooiere Betuwe door meer aandacht voor de waaien

Nog altijd bestaat er grote onbekendheid met het verschijnsel dijkdoorbraakkolken, ook wel waaien of wielen genoemd. Dat is jammer want deze oude plassen blijken grote historische en landschappelijke waarde te hebben. Vaak vormen ze ronduit pittoreske oorden, de parels van het dijklandschap. De waaien verdienen dan ook een grotere bekendheid en een prominenter plaats in het Betuwse landschap. Goede voorlichting over en een meer verantwoord beheer van deze monumentale wateren kunnen daartoe flink bijdragen. Vooral als dit gepaard zou gaan met het opstellen van plannen om waaien weer in oude luister te herstellen. Door deze aanpak kan de streek een stuk aantrekkelijker worden gemaakt om te wonen en te recreëren. Bovendien zou met die aanpak het behoud van het eigen karakter van de Betuwe sterk kunnen worden bevorderd. Een belangrijk gegeven voor een streek die een gedaanteverandering zal ondergaan door grootschalige nieuwbouw binnendijks en grootscheepse ontwikkeling van woeste natuur buitendijks.

Dat is de plot van een lezing, die op 24 februari voor de Historische Kring Bemmelen in 'De Kinkel' gehouden werd door de landschapsarchitect Har Kuipers en ondergetekende. In het eerste deel werden de historische aspecten van de waaien belicht. Deze wateren liggen niet alleen langs de Waal- en Rijndijken, maar ook langs zomerkaden en voormalige binnendijken, zoals de Spanjaardsdijk tussen de Over- en de Neder-Betuwe en de Aalsdijk tussen het Land van Buren en de Betuwe. Waaien ontstonden als het rivierwater over de bezweken dijk heen stroomde. Er ontstond dan vaak een waterwal die een gat vormde in de bodem aan de binnenvoet van de dijk. Bestond die bodem uit zand dan konden kolken van wel 15 tot 20 meter diepte ontstaan. In de loop van de eeuwen is dat in de Betuwe tientallen keren gebeurd. Keer op keer had dat een overstroming tot gevolg, een ramp voor de streek.

De waaien hebben allereerst de betekenis van gedenkteken. Een monument, dat herinnert aan een watersnoodramp, aan het leed dat mensen en dieren daarbij ondervonden en aan de grote offers die moesten worden gebracht om te kunnen overleven. Dit in een streek die bijna iedere winter werd belaagd door de 'waterwolf'. De oude archieven van het polderdistrict in Elst onthullen nog veel over deze waterplaag. Naspeuringen leren dat achter iedere waai

een ander drama schuilgaat, een feit, dat iedere kolk ook onvervangbaar maakt. Veel lof verdient dan ook een initiatief in Haalderen in 1984. Hier werd destijds een monument gesticht ter herinnering aan de watersnoodramp die het dorp in 1784 had getroffen. De nabije dijk bezweek toen op meerdere punten waarna twee weidse kolken ontstonden. Plassen, die nog nadrukkelijk aanwezig zijn in het Haalderense landschap.

Ook in waterstaatkundig opzicht zijn de waaien bijzonder boeiend. Ze laten immers zien hoe de Betuwnaren hun streek beveiligden na een dijkbreuk. Op de plek van die doorbraak waren de omstandigheden voor een verantwoord dijkherstel doorgaans slecht. Vooral de waai die in het dijkgat spiegelde, zorgde voor ongemak. Dikwijls was die zo diep dat de nieuwe dijk om de plas heen moest worden gelegd. Dat verklaart waarom dijken nog zoveel bochten vertonen. Nu eens verrees de dijk aan de rivierzijde van de waai; deze werd dan binnengedijkt. Dan weer werd de dijk aan de landzijde van de kolk opgetrokken, zodat de kolk werd buitengedijkt. De keuze was afhankelijk van de toestand van de bodem. Zo kon een strang met een dikke modderbodem nopen tot aanleg van de dijk aan de landzijde van de doorbraak. Terwijl een dik pakket zand, afkomstig uit de kolk, kon dwingen tot aanleg van de dijk aan de rivierkant van de waai. Deze moest dan wel worden omgeven met een kade om de kwel die via ondergrondse zandbanen tot de kolk doordrong, te beteugelen.

De waai aan 'De Ronduit' te Bemmelen, ontstaan na een dijkbreuk op kerstavond 1740. In 1741 kwam de dijk aan de landzijde van de kolk te liggen. Kolk en dijkbocht vormen een fraai voorbeeld van een 18^e -eeuws dijkherstel.

In het dijkherstel blijkt in de loop van de eeuwen een zeker patroon te zitten. Eerst werden waaien vooral binnengedijkt. Er ontstonden daarbij ensembles van kolken met ronde dijken aan de rivierkant en kwelkaden aan de landzijde. Het boerenbelang maakte dat men zo weinig mogelijk grond prijs gaf aan de rivier. Imposant voorbeeld van een dergelijke aanpak is de lange dijk die in een grijs verleden buitenom de Waaij in Doornenburg verrees. Vanaf de achttiende eeuw dringt zich een ander beeld op. Dijken werden sindsdien meestal met strakke lijnen om kolken heen gelegd. Daarbij verrezen ze steeds meer op veilige afstand van de waaien om het gevaar van kwel en dijkondermijning te verminderen. Meer en meer opteerde men nu voor het buitendijken van de kolken. Het veiligheidsbelang lijkt een belangrijker rol te gaan spelen. Fraai voorbeeld van deze nieuwe denkwijze is het dijkherstel aan de Ronduit in 1741. De waai die hier op kerstavond 1740 was ontstaan, belandde daarbij in de uiterwaarden. Terwijl de nieuwe dijk er omheen kwam te liggen.

Minstens zo fascinerend als de dramatische en waterstaatkundige achtergronden van de waaien blijkt de mystieke sfeer die veelal rond die plassen hangt. Wie meer weet van wat de overlevering over de kolken zegt en van wat zich hier verder nog aan drama's heeft afgespeeld, leert die sfeer ook te doorgronden. Uit het volksgeloof blijkt dat men ontzag en vrees had voor de waaien. Er zouden heuse kerktorens in staan. En er zouden angstaanjagend grote vissen in rondzwemmen. Door de steile oevers kon men in de waaien ook licht verdrinken. Aan kinderen werd daarom verteld dat zich langs de kolkoevers 'boe-kjèls' of 'bullebakken' ophielden, gedrochten, die hen met trekhaken het diepe water in zouden sleuren. Waaien waren ook nogal eens het toneel van zelfmoorden. In 1918 bijvoorbeeld verdronk iemand uit Velp zich in een kolk bij Holthuizen in Huissen. Elders in Huissen, in de Diepe Bloem, kwamen in 1958 twee mannen om bij een zelfmoordpoging. Rond menige kolk hebben zich zulke nare gebeurtenissen voorgedaan.

Volgens de overlevering zijn kolken ook het toneel van wonderlijke verschijnselen. Zoals spookachtig klokgebeier. Dit zou te horen zijn bij de Diepe Bloem in Huissen en de Klokkewaai in Lienden. Er zou in die kolken ooit een kerkje zijn verzonken. Op windstille avonden of in nachten met volle maan zou hier klokgelui opklinken uit de donkere diepte. Bijzonder mooi is de legende die verhaalt over klokgebeier in de Zwarte Kuil in Loenen. Eens zou hierin het slot van een godvergeten roofridder zijn verdwenen. Ook al zo bizar zijn de dwaallichtverhalen. In de Roomse delen van de Over-Betuwe zijn die lichtjes vaak zieltjes van ongedoopte kinderen. Ze zoeken de waterkant op en proberen door hun huppelende beweging de aandacht van de voorbijganger te trekken. Deze moet hen dan besprenkelen met kolkwater. Hierdoor worden ze gedoopt, zodat de hemelpoort voor hen opengaat. Aldus zijn eens honderden kinderzieltjes 'gered' langs de oevers van de Vlote Bloem in Huissen.

Andere legenden reppen van verschijningen van witte wieven en heksen bij de waaïen. Zoals rond de Heksen- of Kattenlinde in Driel, waarbij tot voor kort nog een kolk lag. In nachten met volle maan dansten de heksen hier aan rijen. Soms zaten ze in de gedaante van katten in de Drielse linde, onderwijl met elkaar pratend, muziek makend en pannenkoeken bakkend. Overdag zouden paddestoelen die in een kring stonden, de zogeheten heksenkringen, nog de plek aanwijzen waar de snode dametjes hadden gedanst. Opmerkelijk zijn ook de verhalen die gewagen van een stem in het water. "De tied is er. Waor is de man?" weerklinkt dan over het kolkwater. Het zou de stem van Magere Hein kunnen zijn die iemand tot zich roept. Als dat gebeurt, komt er een ruiter aangeloppeerd over de dijk die zich vervolgens in het kolkwater stort. Een kolk die naar dit enge verschijnsel is genoemd is het Hulle Wulle Waaitje - het Hollend Veulen Waaitje - in Kesteren.

Gezicht op één van de twee omvangrijke kolken die in 1784 in Haalderen zijn ontstaan. Tijdens die ramp werden door het water massa's zand uit beide kolken gewoeld en daarna over de omgeving uitgestort. Een groot deel van Haalderen veranderde daardoor in een zandwoestijn.

Met vele dia's werden de verschillende vormen van dijkherstel geïllustreerd. Hierbij waren ook volop afbeeldingen van kolken in de gemeente Bemmeloord te zien. Zoals de Waaij in Angeren, de Waaij in Doornenburg, de Haalderense kolken, de kolk aan 'De Ronduit' en de grote kolk bij Doornik. Wat betreft waaïen, is de gemeente Bemmeloord dus goed bedeeft. Ook kolken die volgens de overlevering toneel van toverachtige verschijnselen zijn, verschenen op het scherm. Verder werd de aandacht gevestigd op de bosschages langs de dijken, ontstaan op de zandmassa's die uit de nabije waaïen waren gespoeld

en vervolgens over de wijde omtrek uitgestort. Schilderachtige voorbeelden hiervan zijn te vinden rond het 'Huis Loenen', het 'Huis Oosterhout', het voormalige 'Huis Doornik', bij de Kruispoel in Doornenburg en bij Westerveld in Elden. Hier, bij Westerveld, blijkt de meest lommerrijke waai van de Betuwe te liggen.

Uitvoerig werd ingegaan op het Waaienplan in Huissen. Een plan, dat voorziet in de komst van een landschapspark tussen Huissen en Angeren. Highlights in dit park zijn enige kolken die ooit deel uitmaakten van een reusachtige waterplas: de Bloem of het Bloemwater. Dit water bestond nog in 1769. Lange tijd was het de grootste waai van Nederland. Tegenwoordig is die eer weggelegd voor het Wiel van Bassa aan de Diefdijk, op de grens van Holland en Gelderland. Dat het Huissense Bloemwater zo enorm uitgestrekt was, was niet toevallig. Als Kleefs-Pruisische enclave viel Huissen buiten het gezagsgebied van de Dijkstoel van Over-Betuwe. De Huissenaren onderhielden en repareerden hun dijken niet. Bijgevolg braken de Huissense dijken vaker dan waar ook door. De restanten van het Bloemwater zijn daar nog altijd stille getuigen van.

Deze Bloemkolken houden ook nog verband met een ander aspect van Huissen. Op het zand dat uit hun diepten werd gespoeld, verrees later een groot tuinbouwcentrum, het Westland van het rivierengebied. Al met al hebben de Bloemkolken grote betekenis voor Huissen. Bovendien vormen ze nog altijd sieraden in het landschap. Vandaar dat het plan werd geboren aan de Bloemkolken meer onderlinge samenhang te geven. En wel door middel van natuurontwikkeling. Daartoe behoren maatregelen als het herstel van een verdwenen deel van het Bloemwater en het uitbeelden van een voormalige dijk in de vorm van meidoornhagen. Aldus kan een park worden geschapen dat de feeërieke sfeer van het Bloemwater gaat ademen. Dit park moet toegankelijk worden gemaakt door een wandelroute, waarlangs informatiepanelen vertellen over de relictten van het Bloemwater. Het waaienpark kan voor Huissen een belangrijke voorziening worden. Een voorziening met een recreatief en educatief karakter die de identiteit van Huissen helpt versterken. Het Waaienplan krijgt hopelijk een evenknie in andere Betuwse gemeenten. Fraaie landschapsparken met een boeiende boodschap, onderling verbonden door de Rijn- en Waaldijken, zouden daardoor de Betuwe een stuk leefbaarder kunnen maken.

In het tweede deel van de lezing werden de waaien landschaps-architectonisch belicht. Daarbij bleek dat het beheer over menige kolk drastisch moet worden verbeterd. Hier en daar blijken zelfs misstanden te bestaan. In Ochten had een recreatieondernemer een deel van een kolk gedempt en daarna bij zijn camping 'ingelijfd'. In Elden had iemand een fraaie kwelkade deels omgetoverd tot tuin. Terwijl bij de Sterreschans een kolk zo was verland dat hij amper herkenbaar was. Duidelijk werd bij dit alles aan welke criteria het beheer over de waaien behoort te voldoen. Belangrijk is

vooral het behoud van hun oorspronkelijke gezicht. En het aanwezig zijn van een herkenbare relatie tussen waai en nabije dijk.

Tenslotte werd er nog eens uitgeweid over het Huissense Waaienplan. De toelichting hierop werd gelardeerd met dia's van de Bloemkolken en andere historische objecten. Ook werd een voorstelling gegeven van de groen- en recreatievoorzieningen die het waaienpark vorm moeten geven. Zoals meidoornhagen, rijen knotwilgen, boomweiden, een wandelpad en informatieborden. Aldus werd een keur van ideeën aan de man gebracht voor het aanzwengelen van soortgelijke projecten in de rest van de Betuwe. Bemmelse doe er je voordeel mee!

Ferdinand van Hemmen, historicus

De Linge stroomde met de tijd mee

Op mijn achttiende kwam er bericht van het ministerie van defensie om gekeurd te worden voor militaire dienst. Dezelfde dag nog zei moeder: "Nu wordt het tijd dat we een horloge voor je gaan kopen. Als je met de bus of de trein mee moet, zul je toch op tijd moeten zijn". Op zaterdagmiddag gingen moeder en ik met de bus naar Bemmelse.

Bij Jan Bouwman, de juwelier, mocht ik mijn eerste horloge uitzoeken. Bouwman vroeg nog aan moeder waar ik werkte. "Op de scheepswerf in Gendt", zei moeder. "Dan moet je een waterproof en schokvrij horloge nemen", zei hij toen. Gelukkig en op tijd stapten moeder en ik weer in de bus naar Gendt. Zondagmiddag gingen we met een groep jongens en meisjes naar de Linge. De jongens gingen zwemmen en de meisjes keken toe. Mijn nieuwe horloge had ik uit voorzorg toch maar afgedaan en op de handdoek gelegd. Uit het water komend, heb ik mijn handdoek gepakt en geen aandacht meer besteed aan mijn horloge.

Toen we naar huis wilden gaan, ontdekte ik, dat mijn horloge weg was. Het was waarschijnlijk van de steile kant af de Linge in gerold. Die dag hebben we het niet meer teruggevonden.

Gelukkig was mijn broer uit Groningen thuis, toen ik het moest vertellen van mijn horloge. Daarom ging alle aandacht al weer vlug naar hem uit, omdat hij maar eventjes kon blijven.

De volgende morgen om zes uur, nog voor ik naar het werk ging, sprong ik in de Linge. Met een hark over de bodem trekkend en met Heilige Antonius als mijn beste vriend, had ik al vlug beet. Jan Bouwman had ons een goed horloge verkocht!

Henk Klaassen

Het Wit-Gele Kruis in Bemmell

Inleiding

Voordat we ons gaan verdiepen in het wel en het wee van de Bemmelse kruisvereniging, is het goed iets te schrijven over het ontstaan van het kruiswerk in Nederland. We moeten daarvoor terug naar de negentiende eeuw. In die tijd hadden lang niet alle Nederlanders het even goed. Vooral in de gebieden, waar de industrie langzaam op gang kwam en waar de bewoners vaak op elkaar gepakt bij elkaar woonden, waren er maar minimale voorzieningen, vooral voor wat betreft de gezondheidszorg. Regelmatig werd de bevolking geteisterd en soms gedecimeerd door besmettelijke ziekten, zoals cholera, difterie, tuberculose en tyfus. De hygiëne liet nog veel te wensen over en de zuigelingensterfte was erg hoog. Slechte of geen sanitaire voorzieningen en open riolen waren bronnen van besmettelijke ziektes en mannen, vrouwen, zowel als kinderen moesten lang, zwaar en onder slechte omstandigheden werken.

In 1875 werd op initiatief van dr. J. Penn, geneeskundig inspecteur van de volksgezondheid in Noord-Holland het Witte Kruis opgericht, een *Vereeniging tot Afweering van epidemische ziekten en voor hulpbetoon tijdens epidemieën*. De naam Witte Kruis werd gekozen, omdat het een *Rode Kruis in vreedstijd* was. De belangrijkste taken van de verenigingen (het initiatief kreeg navolging) waren het isoleren van mensen, die aan besmettelijke ziekten leden, het ontsmetten van woningen, kleding en beddengoed, het verstrekken van verbandmiddelen, het geven van voorlichting en het exploiteren van herstellingsoorden. In 1900 richtte ds. J. Fleischer het Groene Kruis op en in 1901 sloten meerdere plaatselijke afdelingen zich aaneen tot een federatie. De kleur groen werd gekozen omdat het de kleur was van de hoop en van de medische faculteiten. Witte en Groene Kruis waren algemene verenigingen, die niet aan een levensbeschouwing waren verbonden.

De bisschoppen wilden katholieke kruisverenigingen, waarin de plaatselijke geestelijkheid invloed had. Er werden verschillende verenigingen opgericht, die in 1923 in de 'Nationale Federatie Het Wit-Gele Kruis' werden ondergebracht. De protestants-christelijke bevolking vormde in 1938 het Oranje-Groene Kruis. De verzuiling op z'n best! Teneinde voor subsidie in aanmerking te komen moesten de kruisverenigingen provinciaal georganiseerd worden.

Het Wit-Gele Kruis in Bemmell

In Bemmell werd op 23 april 1946 een R.K. Vereniging voor ziekenverpleging en maatschappelijke gezondheidszorg opgericht, genaamd 'Het Wit-Gele Kruis te Bemmell', opererend in het gebied Bemmell, Haalderen en Ressen. Het doel der vereniging omvatte:

- a. behartiging van de algemene gezondheidsbelangen;
- b. verpleging van zieken in huis;

- c. de zorg voor moeder en kind:
 - 1. prenatale zorg;
 - 2. zuigelingenbescherming;
 - 3. kleuterbescherming;
 - 4. de zorg voor moeder en kind;
- d. de bestrijding van de tuberculose als volksziekte in haar gehele omvang onder alle lagen der bevolking en zonder onderscheid van godsdienstige of politieke richting;
- e. de bestrijding van geslachtsziekten;
- f. de zorg voor de geestelijke volksgezondheid;
- g. de zorg voor lichamelijk gebrekkigen;
- h. organisatie van E(erste) H(ulp) B(ij) O(ngelukken).

Om deze doelstellingen te bereiken zouden cursussen gegeven worden, wijkverpleegsters worden aangesteld en de opleiding van kraamverzorgsters worden bevorderd. Er waren leden en hospitant-leden. Rooms-katholieken konden lid worden en niet-katholieken konden hospitant-lid worden. Er was een bestuur, bestaande uit vijf personen, aangevuld met een geestelijk adviseur, door de aartsbisschop van Utrecht benoemd en één of meer door het bestuur te benoemen medische adviseurs.

Er was behoefte aan een goede huisvesting voor de verschillende diensten en materialen van het Wit-Gele Kruis. Zo kort na de oorlog was dat een probleem. Nu was er ondersteuning vanuit de gemeente Lisse, nadat in 1945 een deputatie uit die gemeente was komen kijken. Dit dorp, een welvarende gemeente in de door de natuur zo rijkelijk bedeelde bollenstreek, verstond na de bevrijding zijn plicht door een stroom van goederen naar het zwaargetroffen Bemmeler te zenden. Niet enkel goederen, ook een gift van f 3500,-- , te besteden aan een sociaal cultureel doel.

Er was echter een probleem: de gemeente Lisse was een overwegend protestante gemeente en een grote gift bestemmen voor het katholieke Wit-Gele Kruis stuitte op wat weerstand (in de veertiger jaren was de verzuiling nog heel sterk in Nederland). Teneinde die klip te omzeilen, besloot men tot het oprichten van de 'Stichting tot bevordering van de volksgezondheid in Bemmeler', waarvan het stichtingsbestuur bestond uit burgemeester Wilhelmus van Elk, pastoor Dr. Wilhelmus Mulder en ds. Theodorus Jacobus Hermanus Israël. Deze stichting bestaat nog steeds en het stichtingsbestuur bestaat nog immer uit de burgemeester, de pastoor en de dominee of een plaatsvervanger.

De stichtingsakte werd gepasseerd door kandidaat-notaris Hendrik Frederikus Jansen van het kantoor van notaris mr. Jan Knipscheer te Bemmeler op 28 oktober 1946. De doelstelling van de stichting was *het bevorderen van de volksgezondheid in de gemeente Bemmeler, meer in het bijzonder door het stichten en instandhouden, naast exploiteeren of doen exploiteeren van een gebouw of gebouwen ten dienste van die volksgezondheid*. Eind 1946

werd tot de bouw besloten en medio 1949 verleende Wederopbouw de vergunning. In het voorjaar van 1950 werd met de bouw begonnen. Aan de benodigde f 35.000,-- ontbrak nog f 10.000,--. Dat geld werd geleend van 'Volksherstel'. De steenfabriek te Bommel schonk 12000 metselstenen. Architect van het gebouw was de gemeentearchitect Ch. Estourgie en aannemers waren de heren Kropman.

Het wijkgebouw werd geopend op donderdag 11 januari 1951. Het stichtingsbestuur, het bestuur van het Wit-Gele Kruis, tien mensen uit de gemeente Lisse, de twee wethouders en de gemeentesecretaris, gedeputeerden en oud-bestuursleden van de Provinciale Gelderse Bond van het Wit-Gele Kruis, een vertegenwoordiger van het Gelders Oranje-Groene Kruis en het voltallige personeel waren aanwezig.

Naast vele sprekers vertelde de heer L. Bunt namens de Lissense gemeenschap, waardoor ze zo getroffen waren bij hun bezoek in 1945, dat ze tot hulp besloten. *"Uw kerken waren verwoest, uw haardsteden doorschoten, uw wegen waren doorploegd door het oorlogsgeweld, langs de wegen stonden de kanonnen en tanks, in de boomgaarden lagen de landmijnen"* zei hij. De Lissense katholieken hebben nog een aparte gift van f 6.750,-- voor de R.K.-kerk in Bommel bijeengebracht.

Zuster Walburga

Het eerste personeel van de vereniging 'Het Wit-Gele Kruis' bestond uit zuster Walburga en zuster R. Kerkhofs. In gesprekken met verschillende mensen komt zuster Walburga zo sympathiek over, dat het goed is, aan haar wat meer aandacht te besteden. Ze heette Mien Schiphorst. Ze was lid van de congregatie 'Zusters van Amersfoort' en voor de oorlog verbonden

van de congregatie 'Zusters van Amersfoort' en voor de oorlog verbonden aan het St. Liduina Ziekenhuis in Bemmelen, waar ze in de kloosterafdeling woonde. Ze werkte al vóór de oprichting van de kruisvereniging als wijkverpleegster in Bemmelen, Haalderen en Ressen en was een zeer geziene figuur. Ze deed alle voorkomende werkzaamheden, van kraamverzorging tot het afleggen van overledenen. En vaak was dat werk geen sinecure. Aan het Vossenhol stond een rijtje 'armenwoningen'. Toen daar iemand was overleden, was het daar zo verschrikkelijk vervuild, dat de zuster, nadat ze haar werkzaamheden had verricht, eerst uitgebreid in bad moest, nog voor ze, terug in het klooster, koffie kon gaan drinken. Die oude woningen zijn direct na de oorlog overigens gesloopt.

Toen ze rond 1938 naar Bemmelen kwam, wist ze lang niet overal de weg en op een dag moest ze op boerderij 'De Woerd' in Ressen zijn. Om haar de weg te wijzen fietste de toen tienjarige Th. Wouters met haar mee. Later kwam ze nog heel vaak op 'De Woerd', waar ze met de vrouw des huizes heel dik bevriend raakte. Doordat ze regelmatig bij de familie Nas in huis kwam omdat de oude meneer Dorus Nas gewassen moest worden, raakte ze bevriend met diens dochter, de moeder van Th. Wouters. Op een dag kreeg ze familie over. Die kon ze niet langdurig in het klooster ontvangen en ze vroeg, of die mensen een poosje bij de familie Nas mochten blijven. Dat werd toegestaan en later kwamen familieleden, die bij 'Tante Mies' op bezoek kwamen, vaak naar de familie Nas voor onderdak.

In de vijftiger jaren ging zuster Walburga terug naar het moederhuis in Amersfoort en met haar vertrek verloor Bemmelen een markante en zeer geliefde persoon. Ze werd ruim negentig jaar oud.

Verdere wetenswaardigheden rondom het Wit-Gele Kruis

Zuster R. Kerkhofs nam hoofdzakelijk de kraamafdeling voor haar rekening. In 1952 werd zuster Corrie Rikken als wijkzuster aangesteld, als opvolgster van zuster Kerkhofs. Zij hielp bij haar zieke zus in Bemmelen en zorgde daar voor het gezin. Ze zou beginnen met de opleiding voor wijkverpleegster en zuster Walburga, die dat wist, vroeg haar of ze drie weken mee de wijk in wilde gaan als ondersteuning. Ze was toen al in het bezit van het diploma A-ziekenverpleging met de aantekening kraamverpleging, dus dat was geen enkel probleem. Op 16 augustus 1952 kreeg ze een aanstelling als inmiddels gediplomeerd wijkverpleegster. Toen zij begon, werd de verdeling van werkzaamheden niet meer per soort activiteit gemaakt, maar per gebied, waardoor beiden alle voorkomende werkzaamheden moesten verrichten. Zuster Walburga nam een deel van Bemmelen en zuster Rikken het andere deel van Bemmelen en Haalderen.

Zuster Rikken bepaalt hier het gewicht van de pasgeboren Geertruid van Merwijk.

De ingang van het kruisgebouw was aan de Dorpsstraat. Als je daar naar binnen ging, kwam je in een kleine hal, waarop drie deuren uitkwamen en waar een bank gezet was om even te kunnen wachten. Door de deur naar links kwam je in de dokterskamer en de rechterdeur gaf toegang tot een ruimte met negen douches en een toilet. Daar konden vrouwen op vrijdagmiddag en mannen op zaterdagochtend een douche komen nemen.

Dat was toen een hele aanwinst, want lang niet elk huis beschikte over een goede badgelegenheid en men moest zich meestal behelpen met een teiltje met warm water. Via een klok werden de douchetijden geregeld. Jongere kinderen gingen met hun moeder mee douchen. Op een keer ging moeder Koenen met haar twee zoontjes Grad en Kis douchen. Grad begreep niet alles van de mengkranen en draaide alleen de warme kraan open. Het water was zo heet, dat hij zijn hele rug verbrandde...

De driedelige gedenksteen uit het oude gebouw.

In die hal was ook een trap, die naar de bovenverdieping leidde. Aan de muur was een driedelige gedenktegels aangebracht, voorzien van de tekst: *Door de vrijgevigheid van de inwoners van Lisse kwam dit gebouw tot stand.* Deze tegel is bewaard gebleven in de kelder van het nieuwe M.G.Z. gebouw. De middelste deur van de hal gaf toegang tot een grotere wachtkamer. Van daaruit gaf een deur aan de linkerkant toegang tot de tandartsenkamer, waar tandarts Crielaers zitting hield. Hij was er niet de hele week en daarom werd zijn kamer ook gebruikt als 'boxenkamer'. Die boxen waren een soort wiegjes, waarin baby's konden worden aan- en uitgekleeft.

Op de bovenverdieping van het gebouw was een woning gesitueerd voor de beheerder van het gebouw. Daar woonde de familie Jansen. Mevrouw Jansen hield onder meer het gebouw schoon. Toen zij echter verblijd werd met de geboorte van een tweeling, was het verzorgen van die twee kleintjes niet meer te combineren met de werkzaamheden in het gebouw. De familie Jansen verhuisde en hun plaats als beheerder werd ingenomen door Johann Peter Witjes, schilder van beroep, met zijn vrouw. Zij woonden er tot het gebouw in 1972 werd gesloopt ten behoeve van de Rabo-bank.

Er werden onder leiding van Johanna van de Bosch E.H.B.O.-cursussen gegeven, waarbij dokter Holthuis de medische aspecten belichtte. Achter de wachtkamer bevond zich een spoelkeuken, die tevens gebruikt werd als sterilisatieruimte. Van daaruit leidde een trap naar de kelder, waar allerlei groot materiaal, zoals speciale bedden, werden opgeslagen. Later werd een

opbergmogelijkheid gemaakt in de achter de spoelkeuken gelegen berging, waardoor het trap op en af sjouwen met de zware spullen tot het verleden behoorde.

Als wijkzuster beleefde je van alles en nog wat. Op een dag reed zuster Rikken op haar bromfiets naar een kraamvrouw. Onderweg werd ze aangehouden door een vrouw, die haar vroeg: "Zuster, wil je een keer bij ons aankomen, want een van onze jongens is nieuwsgierig geweest." Wat dat inhield wist de zuster ook niet, maar later bleek, dat de jongen een meisje zwanger gemaakt had.... Ze zijn later gelukkig getrouwd.

Een mevrouw kwam bij dokter Van Hesteren. Hij zou haar een injectie geven in haar bil. "Maakt het nog iets uit in welke bil, dokter," vroeg de vrouw. "Dat maakt niet uit," zei de dokter. "Doe het dan maar in uw eigen bil, dokter," zei ze. Op een dag, het was kermis in Bemmelse, werd iemand voor de eerste keer moeder en de bevalling viel niet mee. "Je kunt nog beter een dag in de draaimolen zitten dan een uur in de kraam," zuchtte de jonge moeder.

Soms kwam je ook emotionele dingen tegen. Zuster Rikken kwam eens bij een oude mevrouw, waarvan ze wist, dat ze van een heel klein pensioentje moest rondkomen. Toch vond ze telkens weer een mogelijkheid, haar kinderen iets toe te stoppen. Toen de zuster haar vroeg hoe ze van haar eigen tekort nog iets kon weggeven, zei ze: "Ach zuster, je kunt beter met een warme hand geven dan met een koude hand overhouden."

Nieuwbouw

In 1962 werden de eerste plannen gemaakt voor de bouw van een winkelcentrum in Bemmelse. In eerste instantie zou de winkeliersvereniging het winkelhart van Bemmelse aanpakken, maar het bleek vrijwel onmogelijk om als middenstanders samen op een lijn te komen. Tenslotte nam het familiebedrijf Janssen de zaak in 1971 over. Ondertussen waren Boerenleenbank en Raiffeisenbank gefuseerd tot Rabo-bank en deze bank nam het Wit-Gele Kruisgebouw over. Er zou een nieuw gezondheidscentrum worden gebouwd achter het nieuw te bouwen winkelcentrum. De f 180.000,--, die voor het oude gebouw betaald waren, bleken onvoldoende voor het nieuwe gebouw en de fa. Janssen, als bouwers van het winkelcentrum, en de gemeente Bemmelse vulden het bedrag aan door elk f 30.000,-- te funderen. Het gebouw werd gezet door aannemersbedrijf Weghorst en kreeg de naam 'M(aatschappelijke) G(ezondheids) Z(org)'. In de kelders van het gebouw werd een mortuarium ingericht en kwamen verder garageboxen voor de bewoners van de boven het dienstencentrum gesitueerde flats. Deze flats werden door de woningbouwvereniging St. Joseph overgenomen.

In de centrale hal, c.q. wachtkamer, werd een gedenksteen aangebracht waarop staat: "1973. In dit gebouw leeft de herinnering voort aan de bevolking van de gemeente Lisse door wier vrijgevigheid het eerste gebouw

tot stand kon komen in 1950". Naast de wijkverpleging bood het gebouw onderdak aan een tandarts, een fysiotherapeut en de schoolartsdienst.

Langzamerhand verminderde de plaatselijke zelfstandigheid van het kruiswerk en na de totstandkoming van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten per 1 januari 1980, toen de gemeenten hun subsidies niet meer konden declareren bij het gemeentefonds werd men deelnemer in de 'Samenwerkende Kruis Verenigingen Oost-Betuwe'. Via de 'Districts Kruis Vereniging' regio Arnhem ging de zorg over naar de 'Stichting Thuiszorg Midden-Gelderland' die een gebied bestreek van 400.000 inwoners.

Teneinde nog enige plaatselijke zelfstandigheid te kunnen waarborgen, is in 1998 de plaatselijke vereniging opgeheven en een nieuwe stichting 'Het Wit-Gele Kruis voor Bemmeler, Haalderen en Ressen' in het leven geroepen.

Joop Verburg

Foto's:

- Wit-Gele Kruisgebouw - collectie Ad. Janssen;
- Zuster Walburga - Th. Wouters;
- Zuster Rikken met Geertruid van Merwijk - C. Rikken;
- Gedenksteen van het oude gebouw - Historische Kring Bemmeler.

Het dorpseigene vastgelegd

In 1973 werd in Haalderen de vereniging 'Bejaard maar Jong' opgericht. In de nu ruim 25 jaar van haar bestaan heeft deze vereniging zich een belangrijke plaats verworven in de Haalderense dorpsgemeenschap. De vereniging organiseert en coördineert activiteiten ten behoeve van de oudere inwoners van Haalderen. Mede voor dat doel wordt een verenigingsblad uitgegeven. In dat blad zijn in de afgelopen jaren, onder de titel 'Het dorp waarin wij leven', regelmatig zeer interessante artikelen opgenomen over het leven en werken in het dorp Haalderen in vroegere tijden.

Van een van de samenstellers van het blad en schrijfster van deze artikelen, mevrouw M(arietje) Janssen-Verhagen, kregen wij toestemming om deze artikelen te publiceren in ons kringblad, indien nodig na bewerking. Wij zijn daar erg blij mee, omdat deze bijdragen een goed inzicht geven in het dorpseigene van Haalderen en boeiend genoeg zijn om breder te worden verspreid. De eerste publicatie uit deze reeks, met als onderwerp de school in Haalderen, vindt u op de volgende pagina's van dit blad.

De redactie van het verenigingsblad van 'Bejaard maar Jong' wordt gecompleteerd door mevrouw C. Rikken en de heer G. Spanbroek.

De redactie

Een eigen school in Haalderen

Op 29 juli 1918 kreeg Haalderen een eigen school. Voor lager onderwijs was men niet langer op het kerkdorp Bemmell aangewezen. Het was ook geen pretje om alle dagen, door weer en wind, op de 'klumpkes' naar de school in Bemmell te moeten lopen. De schoolroute naar Bemmell liep voor de meeste kinderen langs de Oude Wei. 's Ochtends om 8 uur ging men van huis. Voor tussen de middag kreeg men een paar boterhammen mee. 's Avonds om vijf uur waren de kinderen weer thuis. Thuis had men 's middags warm gegeten. Om de warme maaltijd voor de schoolkinderen nog een beetje warm te houden, stond deze stevig in kranten verpakt in bed.

De school van de voorzijde gefotografeerd. Het huidige gebouw van 'Het Ambacht' is op de fundamenteën van de school gebouwd.

Het was dan ook groot feest in de Haalderense gemeenschap toen men een eigen schoolgebouw kreeg. Het gebouw stond op de plaats waar nu 'Het Ambacht Haalderen' staat, aan de Ambachtstraat, die in die tijd nog Schoolstraat heette. In het begin was het een openbare school. In 1923 werd deze omgezet in een 'rooms katholieke school voor bijzonder lager onderwijs'. Meester Weideveld was de eerste hoofdonderwijzer. Verder waren er nog meester Clerkx, die later tot zijn pensioen in 1958 hoofd zou zijn, juffrouw Dina Jansen van het postkantoor en juffrouw Zahn uit Angeren.

De feestelijke opening van de school. De bevolking van Haalderen is uitgelopen en volgt de festiviteiten vanachter het hek langs de toenmalige Schoolstraat. De weg rechtsboven het midden is de Van der Mondeweg, nog vrijwel zonder bebouwing.

Ter gelegenheid van de opening van de school was er een uitgebreid feestprogramma. De officiële opening werd verricht door de burgemeester. Het feestcomité had een muziekkorps ingehuurd. Er waren vele genodigden en gastvrouwen trakteerden op chocoladedrank. De kinderen hadden speciaal voor de gelegenheid liedjes ingestudeerd. Oudere inwoners van Haalderen konden zich tientallen jaren later nog enkele van de teksten herinneren.

*Wat vreugd vandaag, wat een plezier, hojo hojo
 't Is nu in Haalderen kinderfeest, hojo hojo
 Wij gaan niet meer naar Bemmel heen, hojo hojo
 Die tijd is nu geweest, hojo hojo.*

En:

*'t Is feest, een vrolijk feest
 Het Haalderse kinderfeest
 Ik was al heel vroeg wakker
 En stapte gauw uit bed
 Ik kon toch niet meer slapen
 Ik dacht al aan de pret.*

De kinderen zongen de liedjes in een kring op het schoolplein, met meester Weideveld er middenin, met een stokje in zijn hand. Later was er nog een optocht met wagens, waarop ook een metershoog gemetseld model van een kerk werd meegevoerd. Spreuken als "Een school is ons gegeven. Een kerk is nu ons streven" maakten duidelijk wat het volgende doel was. In de Pas werden diverse kinderspelen gedaan, zoals koekhapen, lintjes doorknippen, een bal in de pet gooien en iemand met een varkensblaas van een spar af slaan. Er waren leuke prijzen te winnen, zoals een naaidoosje.

In de crisisjaren werd in de school voor warm eten gezorgd. De kinderen konden dan tussen de middag op school blijven eten.

Het schoolgebouw is aan het eind van de Tweede Wereldoorlog verwoest en niet meer herbouwd. Van 1945 tot 1950 werd uitgeweken naar cafézaaltjes bij Derksen en Wassink, naar een houten barak op Klein Baal en later naar een noodschool aan de Van der Mondeweg. In 1952 werd het nieuwe schoolgebouw aan de Kolkweg in gebruik genomen. Dit gebouw was evenals de kerk een ontwerp van architect Valk. Rond beide gebouwen heeft Haalderen zich in deze eeuw opnieuw ontwikkeld van een buurtschap tot een kerkdorp met een eigen karakter.

M. Janssen-Verhagen

Straatnamen in Bemmelen, Haalderen en Ressen

Toen de nieuwe wijk 'Klein Rome' uit de grond begon te komen, moesten er straatnamen bedacht worden. Teneinde in stijl te blijven, zocht men naar Oudromeinse benamingen. Het eerste voorstel gaf de namen Piëmonte, Campanië, Toscane, Lombardije, Umbrië, Venetië en Calabrië te zien. Voor deze benamingen was onvoldoende draagvlak aanwezig en velen vonden de namen moeilijk uit te spreken en te onthouden. Daarom werd naar nieuwe straatnamen gezocht.

De uitgangspunten van waaruit de nieuwe straatnamen bedacht werden, waren:

- Straatnamen worden gevormd vanuit één thema.
- De naam van de hoofdweg verwijst naar het gebied, dus naar de wijknaam.
- De namen van de andere straten passen bij het thema en vormen een geheel.
- De namen zijn herkenbaar (en dus uitspreekbaar en schrijfbaar).
- De namen zijn eenvoudig en stijlvol, liefst bestaand uit één woord, met of zonder de toevoeging straat, laan, plein, enz.
- Er worden geen straten vernoemd naar (nog levende) personen.

Uiteindelijk werd gekozen voor namen van Romeinse goden, die op de een of andere manier verbonden zijn met traditionele typische Bemmelse midelen van bestaan en leven, zoals fruitteelt, akkerbouw, veeteelt, bloementeelt, jacht, en zelfs naar de traditionele oogstfeesten en kermissen. In dit artikel zullen we die verschillende godennamen de revue laten passeren.

Faunuslaan

Faunus was een Oud-Italische bos- en herdersgod, zoon van Picus en kleinzoon van Saturnus. Al vroeg werd hij vereenzelvigd met de Griekse god Pan en kreeg hij diens bokspoten en horens. Als beschermer van het vee kreeg hij de bijnaam Lupercus, (= hij die de wolf afweert). Op de stichtingsdatum van zijn tempel op het Tiber-eiland in Rome, werd zijn grote feest 'Lupercalia' gevierd. Vanaf de Lupercal, een hol of grot bij de Platinus, waar volgens de legende de tweeling Romulus en Remus door een wolvin onder een vijgenboom werd gezoogd, begon een feestelijke rondgang. Dan trokken de priesters van de god, bekleed met bokshuid, door de straten van Rome en sloegen de toeschouwers met uit de huid van geofferde bokken gesneden riemen. Men geloofde, dat de mensen daardoor gereinigd werden en vooral vrouwen werden geslagen, omdat die daardoor vruchtbaar zouden worden.

Faunus zou de mythische koning van Latium zijn, de vader van Latinus en Fauna, die na zijn dood als goede geest der bergen en weiden, beschermer der kudde en voorspellende veld- en bosgod werd vereerd, maar die ook bekend stond als een plagende en verschrikkende demon. Soms jaagt hij de mensen schrik aan met kwade dromen en daarom werd zijn bijnaam Incubus (= nachtmerrie).

Saturnushof

Saturnus was een Oud-Italische god van de landbouw of van het uitgezaaide graan. Oude Romeinen dachten, dat hij ooit de koning van Rome geweest was, die de landbouw en de wijncultuur invoerde en die de eerste burcht op het Capitoliūm stichtte, de Saturnia. Rome was dus het grondgebied van Saturnus: 'Saturnia Tellus'. Zijn regering luidde een periode van bloei en ongestoord geluk, de 'Gouden Eeuw', in.

Zijn tempel werd gebouwd in 497 voor Chr., dicht bij het Forum Romanum aan de voet van het Capitool. In die tempel bevond zich de staatskas, alsmede de wetstafelen en een afschrift van de senaatsbesluiten en de signa militaria. De tempel werd in 44 voor Chr. door Munatius Plancius hernieuwd. Later is hij door brand vernield en weer gerestaureerd. Momenteel zijn er nog acht grote granieten zuilen met een dwarsbalk van over.

Ter ere van Saturnus en ter herdenking van de door hem ingeluide 'Gouden Eeuw' werd van 17 tot 19 december een groot feest gevierd. Het was het meest populaire feest in het oude Rome, een soort carnavalesk volksfeest

van vriendschap en verbroedering, van bezoeken aan vrienden en familie, waarbij men elkaar bij voorkeur speciaal voor het feest gebakken aarden beeldjes ten geschenken gaf. Slaven werden door hun meesters bediend en als gelijken behandeld.

Diana

Diana was een Oud-Italische godin van de vruchtbaarheid en de vegetatie. Ze was tevens maangodin. Ze werd vooral vereerd in de heilige, waterrijke bossen en ze werd vanouds vereenzelvigd met de Griekse godin Artemis, onder andere als godin van de jacht. Later kreeg ze een tempel in de volksbuurt op de beboste Aventijnse heuvel in Rome, waar ze vooral werd vereerd door de lagere volksklasse (het Plebs) en gold als schutsgodin voor de slaven. Haar heilig woud had asielrecht voor voortvluchtige slaven. Door vrouwen werd ze vooral vereerd als beschermster van het vrouwelijk leven en de vruchtbaarheid. Ze werd ook aangeroepen om te bidden voor een gemakkelijke bevalling.

In de vroegste tijden werden haar mensenoffers gebracht. Zo moest ook haar priester zijn voorganger doden om zijn dienst te kunnen overnemen. In de opvatting van de Romeinen was ze naast jacht- en maangodin vooral de godin van het licht, samen met haar broer Apollo. In afbeeldingen wordt Diana voorgesteld als jageres met opgeschort kleed en pijlkoker, vergezeld van een hinde.

Junoplein

Juno of Iuno was de dochter van Saturnus en Rhea, zuster en echtgenote van Jupiter, koningin van de hemel, godin van het huisgezin, beschermgodin van de vrouw, het huwelijk en de geboorte. Juno heeft veel titels, zoals Juno Virginalis (= van de maagd), Juno Matronalis (= van de gehuwde vrouw) en Juno Lucinia (= zij die licht brengt). Als schutsgodin van het Romeinse Rijk werd ze samen met Jupiter vereerd op het Capitool in Rome. In die stad is ook de aan Juno Moneta (= zij die waarschuwt) gewijde tempel op de Arx (een top van de Capitolijnse heuvel) gebouwd. Van verscheidene andere Romeinse steden was zij eveneens de stadsgodin. De maand juni werd naar haar genoemd. Op de eerste maart werd te harer ere feest gevierd en werden lammeren en ander vee geofferd.

Volgens de legende had Juno een gruwelijke hekel aan de Trojanen. Paris, de zoon van de Trojaanse koning Priamos werd door Zeus ontboden om op het huwelijk van Peleus en Thetis een gouden appel toe te kennen aan de mooiste godin, die op het feest aanwezig was. De prijs ging naar Aphrodite en ging dus aan de neus van Juno voorbij... Juno wordt meestal afgebeeld als een statige figuur met om het hoofd een diadeem en een pauw als haar symbool.

Pomona

De Romeinse godin Pomona was godin van de boomvruchten (Latijns Pomum = ooft).

In het land Etruria, een Italiaans landsdeel, waar het volk van de Etrurii woonden, regeerde de god Vertumnus. Hij was de god van de veranderende bloemen en vruchten. Hij werd voorgesteld als een vrij jonge man, met een krans van dennengroen op het hoofd, een sikkel in de rechterhand en een herdersstaf in de linker. Over de schouder hing een dierenhuid met allerlei herfstgaven. Hij werd verliefd op de nimf Pomona en om haar genegenheid te winnen benaderde hij haar in verschillende gedaanten: als landbouwer, als maaier, als wijngaardenier en tenslotte gewoon als een mooie jongeman. Uiteindelijk bereikte hij zijn doel en hij huwde Pomona. Sinds die tijd werden Vertumnus en Pomona samen vereerd.

De Etrurii en de Romeinen hebben menige strijd uitgevochten en in 264 voor Chr. werd de stad Volsinii door de Romeinen ingenomen en werd de daar vereerde Vertumnus naar Rome gebracht. Op 13 augustus brachten tuinlieden en groentekwekers hen offers van bloemen en vruchten. Pomona wordt afgebeeld met een snoeimes in haar hand.

Ceres

Ceres was de dochter van Saturnus en Rhea, zuster van Jupiter. Ze was de godin van de land- en graanbouw, van de beschaving en de vruchtbaarheid, tevens de godin van de echt. Ze was nauw verbonden met de godin van de aarde Tellus, ook wel Terra genoemd. Men noemde Terra wel Dea Dia (= lichtende of verheven aardgodin) of Bona Dea (= goede godin). Na de hongersnood in Rome in 493 voor Chr. werd in de volksbuurt bij de veemarkt op de Aventijnse heuvel een tempel voor Ceres gebouwd. Jaarlijks werd in januari te harer ere een zaaifeest gehouden en op 19 april het volksfeest Ceralia gevierd, de zogenaamde Ludi-feesten, voornamelijk bestaande uit wagenrennen, theatervoorstellingen, drama en komedie.

Floralaan

Flora was een Oud-Italische godin van de bloei van bloemen en veldgewas, de vruchtbaarheid en de lente. Ze was de echtgenote van de lentewind Zephyrus. Ze had vanouds een kleine tempel op de Quirinalis in Rome en ze kreeg in 238 voor Chr. op voorschrift van de Sibellijnse boeken een

heiligdom nabij het Circus Maximus. Tot de vierde eeuw na Chr. werd jaarlijks rond 1 mei een zes dagen durend feest gevierd: het Floraliafeest.

Klein Rome

Deze straat kreeg als hoofdonthutingsweg de naam van de wijk mee.

Flora

Ceres

In april 1889 bood de 'Vereeniging tot Verfraaiing van Nijmegen en Omstreken' de stad Nijmegen een viertal gietijzeren beelden aan. Die beelden waren ontworpen door de Franse beeldhouwer Mathurin Moreau en ze waren gegoten door de 'Société des fonderies du Val d'Osne' in Parijs. De beelden symboliseren de lente (Flora), de zomer (Ceres), de herfst (Pomona) en de winter (Vesta). Ze zijn inclusief hun sokkel ± 3 meter hoog en werden oorspronkelijk opgesteld in de middenas van de beplanting op de Nassausingel. In de zestiger jaren moest echter plaats gemaakt worden voor een parkeerplaats en verhuisden ze naar het Hunerpark, waar ze vlak onder de stadsmuur een nieuwe standplaats vonden. Drie van de vier figuren, die ook in de straatnaamgeving van 'Klein Rome' werden vermeld, staan daar dus te wachten op nieuwe bewoners van de Bemmelse wijk (en andere belangstellenden) om bekeken te worden.

Joop Verburg

Bronnen: Latijnsch Woordenboek door Dr. J. van Wageningen.
 Woordenboek Klassieke Cultuur door G.H. Halsberge en G. Halsberge.
 Encyclopedie van de Mythologie door Ds. A van Reeth.
 Grote geïllustreerde Encyclopedie van Reader's Digest.
 Gemeenteraadsstukken.

Historische kring Bemmelm in de steigers

Door onze verslaggever *De Gelderlander* 12-5-1989

BEMMEL - In Bemmelm staat een historische kring in de steigers. Half mei zullen zo'n twintig geïnteresseerden op initiatief van Eef Arns bij elkaar komen. Arns verwacht dat de historische kring dan zal worden opgericht. Hij is al een paar jaar bezig om zover te komen. „Ik erger me groen en geel aan alles wat wordt afgebroken. Over 25 jaar is Bemmelm onherkenbaar. Het gaat te hard en met de botte bijl.”

Twintig jaar terug is al eens eerder geprobeerd om een kring op te richten. Toen is dat niet gelukt. Arns verwacht nu meer succes te zullen hebben. „Ik heb de mensen allemaal opgebeld en persoonlijk gesproken. Ik denk dat we met 25 een leuke start maken.” Hij deed in Huissen en bij de onlangs opgerichte kring in Doornenburg ideeën op voor de organisatie.

Arns wil na de vergadering zo snel mogelijk naar buiten treden. „Op de eerste avond zullen we een

taakverdeling moeten maken. Niet alles kan door één man gebeuren. Daarna willen we mensen oproepen om lid te worden.”

Onder de mensen die Arns heeft betrokken bij zijn initiatief zitten er enkele die al jarenlang foto's en kaarten sparen. Enthousiast: „Die hebben al een documentatiecentrum in het klein.”

Vastleggen

De eerste taak van een historische kring in Bemmelm zou moeten zijn, vindt Arns, het vastleggen van wat er nog is. „We zouden de panden in het dorp die van historisch belang zijn onder moeten brengen in een boek. In de gemeentelijke structuurplannen kunnen we zien wat de gemeente op langere termijn wil gaan doen. Met het boek erbij weten we waarvan voorkomen moet worden dat het afgebroken wordt.”

Zoals de meeste zal ook de Bemmelse kring zijn onderverdeeld in secties, die zich met deelreinen als religie, heemkunde en archeologie gaan bezig houden. Of die er ook allemaal komen hangt van de mensen af. Arns: „We zien wel waarvoor belangstelling is.”

Een grote wens van hem is een eigen onderkomen voor de vereniging. „Een plek waar we de spullen kunnen bewaren en waar mensen kunnen komen kijken.”

Uut de ouwe deus

De Historische Kring Bemmeler

Vur dit nummer van ons kringblad mo'k wel wat toepasselijks zien te vienden docht ik, umdat 't deze maond tien jaor gelejen is dat de Historische Kring Bemmeler wier opgericht.

Mit wat gerommel ien de onuutputtelijke ouwe deus, ha'k al rap precies het goeie stukske gevonden.

Ien 't krantenartikel van 12 mei 1989 steet de Historische Kring Bemmeler nog ien de steigers, mar da's ien die tien jaor 'n stevig bouwwerk geworden. De club van twintig minschen die dur Eef Arns bij mekaar wier geroepen is uitgegroeid tot 'n Kring mit 185 leden.

Nou zien lang niet al die minschen actief bezig vur de kring, mar dat hoef ok niet, want je zou mekaar mar vur de voeten lopen.

D'r is 'n klein groepke heel druk bezig um elke keer wer dit buukske te maken, kranten uut te knippen, foto's vur de kalender te zuuken en 'm ok nog te verkopen ieder jaor. Behalve dit allemaol doen ze nog vul meer en eigenlijk zouwen ze daor wel wat hulp bij kunnen gebruiken. Wie zich geroepen vuul um mee te helpen kan zich aanmelden.

Van de plannen en wensen die Eef had, is niet alles vormekaor gekomen. We hebben nog gin eigen behuuzing vur de kring. Het miste werk doen we thuis en op diensdagmergen zien we op de zolder van 'Brugdijk' te vienden.

We bleieven gewoon deurwerken aon 'n fijne historische kring mit vur elk wat wils. En wie wit hoe 't over tien jaor is?!

Maria Janssen

De Houtakker

Al vele eeuwen is de naam 'De Houtakker' of 'Holtacker' verbonden met het gebied dat globaal in het oosten van Bemmél is gelegen en grenst aan Baal. Zo komen we de benaming 'den Holtacker' al tegen in een dijkcedule van 1503. In dat door Goossen van Bemmél opgemaakte document is voor alle eigenaren van binnendijkse percelen precies aangegeven voor welk specifiek aangeduid deel van de dijk zij onderhoudsplichtig zijn. Er kan van worden uitgegaan dat de genoemde binnendijks gelegen percelen bestonden uit gronden met daarop gebouwde opstallen. Deze stonden dan ter plaatse onder de aangeduide naam bekend en daarom kan wel worden aangenomen dat er toen ook al in enigerlei vorm een boerderij 'De Houtakker' moet zijn geweest. Van een huis met deze naam uit die periode zijn mij echter op dit moment geen verdere gegevens bekend.

'De Houtakker' in 1998, links de afrit van de A15, bovenin de Van Elkweg en Baal

In deze bijdrage ga ik nader in op de meer recente geschiedenis van 'De Houtakker'. Ik doe dat met medewerking van de huidige bewoners van de boerderij 'De Houtakker' de heer en mevrouw Lensen. Zoals u wellicht weet, zullen zij binnen afzienbare tijd hun boerenbedrijf in Bemmél beëindigen. Harry en Anny Lensen hopen in de komende jaren met hun zoon Harold in de provincie Zeeland een nieuw bedrijf te kunnen opbouwen. Inmiddels hebben zij daar in Sluis een boerderij gekocht.

Lang heeft de familie Lensen gehoopt het bedrijf in Bemmelen te kunnen voortzetten. Hiervoor waren reeds diverse percelen op 'De Heuvel' en richting 'De Vergert' aangekocht. Daardoor zou, mede via de ruilverkaveling, uiteindelijk een aaneengesloten perceel hebben kunnen ontstaan van voldoende omvang om in economisch opzicht levensvatbaar te kunnen zijn. Echter de voorgenomen infrastructurele ingrepen in het kader van de 'Betuwelijn' en de geplande uitbreiding van het bedrijventerrein staan de verwezenlijking van dit voornemen in de weg.

Harry Lensen sr en zijn vrouw, eind dertiger jaren voor 'De Houtakker'.
Op de achtergrond bloeiende kersenbomen.

De familie Lensen woont sinds het midden van de dertiger jaren op 'De Houtakker'. De vader van Harry Lensen, Harry Lensen sr (geb. 1905), trouwde in 1936 met Anny Poodt en begon met haar en met een 'knecht' en een 'dienstmeid' op het bedrijf in Bemmelen. Hij was afkomstig van boerderij 'De Kerkelanden' in Huissen, gelegen op de hoek van de Karstraat en Kamervoorst. Op het erf daarvan, aan de rand van het industrieterrein, is onlangs het nieuwe woonwarenhuis van Jansen 'de Stop' gebouwd. Op 'De Houtakker' volgde het echtpaar Lensen de heer Gideon Hulstein jr op. Over deze Hulstein doen veel verhalen de ronde, die onder meer betrekking hebben op het door hem ingestelde gebruik om bij het kersenplukken een borrel te schenken bij iedere ingeleverde hoenderik geplukte kersen.... Ondanks dat, of misschien wel juist daarom, boerde Hulstein niet zo goed en de Verenigde Gestichten uit Deventer kochten hem uit. Lensen werd de nieuwe pachter van het huis en de daarbij behorende grond. Dit huisperceel

(boerderij met direct in de nabijheid gelegen weilanden en bouwgrond) is ook nu nog eigendom van de stichting, waarvan de naam inmiddels is gewijzigd in Stichting IJssellandschap.

Toen Harry Lensen sr naar 'De Houtakker' kwam, stonden daar nog heel veel fruitbomen. Dat waren vooral kersenbomen. Veel kersen werden in rieten manden naar Duitsland en naar Rotterdam verkocht. Aan het begin van deze eeuw ging er veel fruit van hier naar de jam- en stroopfabriek van Verweijen in Haalderen. 'De Houtakker' was een echt gemengd boerenbedrijf. Op de boerderij werden 15 tot 18 koeien gehouden en er liepen 6 trekpaarden (Belgen), waarvan twee driespannen konden worden gevormd om het land te bewerken. Deze paarden deden ook nog dienst op 'De Kerkelanden', het oudershuis in Huissen. Naast het huidige huis, ongeveer op de plaats waar nu de ligboxenstal staat, werd, ook na de oorlog nog, tabak geteeld voor de handel. Die tabak werd op de boerderij gedroogd en er kwam voor het verwerken ervan zelfs een sigarenmaker aan huis. In later jaren trof Harry Lensen nog een voorraadje tabak aan op de zolder van de schuur. Hij vond deze tabak nogal scherp van smaak.

De boerderij bestond aan het begin van de veertiger jaren uit een dwars-huis met daaraan vast een groot bedrijfsgebouw en pal daarnaast, aan de zuidzijde (=de kant van het dorp), een ongeveer even grote schuur. Daarnaast waren er nog enkele kleine bijgebouwen. Een deel van het voorhuis van de boerderij, dat op Haalderen gericht was, is te zien op de foto op de vorige bladzijde. De precieze ouderdom van het huis is niet bekend: we schatten 100 jaar. De schuur die erbij stond, was waarschijnlijk ouder.

Harry Lensen jr werd in 1938 geboren. In het gezin was hij de oudste en de enige zoon. Er waren verder vier dochters, te weten: Annie, Liesbeth, Maria en José. Harry was te jong om iets mee te krijgen van de naderende oorlog en de voorbereidingen daarop. Op en rond de boerderij zijn de sporen daarvan echter nog steeds te vinden: van de op het bedrijf in de mobilisatieperiode vóór de oorlog gebouwde kazematten bleven er drie tot nu toe staan, waarvan twee in de directe nabijheid van de boerderij. In de periode vanaf 17 september 1944 is in deze omgeving zeer zwaar gevochten. Rondom de Heuvel en de Karstraat vielen tientallen doden en gewonden. Aanvankelijk kwam het geweld wat betreft 'De Houtakker' van de kant van de geallieerden, die erachter waren gekomen dat in de boomgaard van Lensen een zestal grote Duitse kanonnen stonden opgesteld. Hoewel deze door de Duitsers net 's-ochtends waren weggehaald toen hier 's-middags de strijd begon, werd de gehele kersenboomgaard door Engels geschut platgegooid. Daarbij brandde vrijwel direct de boerderij af. Daarna lagen de restanten daarvan nog lange tijd in de frontlinie, op de grens van het bevrijde en bezette gebied. En nadat eerst de Duitsers een tijd in het achterhuis hadden verblijven, vestigden later de Engelsen hun hoofdkwartier in de kelders van 'De Houtakker'. De Engelse commandant luitenant Robert Boscawen, die hier zat van 25 september 1944 tot maart 1945, is

later nog diverse keren te gast geweest op 'De Houtakker'. Ook bij zijn laatste bezoek in 1995 bleek hij zich heel veel details uit die laatste oorlogswinter te herinneren.

Luitenant Robert Boscawen (links) en zijn sergeant Tommy Fawcett op bezoek op 'De Houtakker' 50 jaar na Market-Garden in 1994. Sergeant Fawcett overleed in 1997.

Tijdens de hevige gevechten zat de familie Lensen in een van de kazematten. Ze bevonden zich uiteindelijk weliswaar net aan de goede kant van de frontlinie, maar moesten, toen het wat rustiger werd, toch evacueren naar een veiliger deel van het bevrijde gebied. Aan het einde van de oorlog zaten ze in Weurt, bij een zuster van Harry Lensen sr. Ze hadden het er levend van af gebracht maar al hun bezittingen waren verbrand en dat verklaart ook, waarom er vrijwel geen foto's van vóór 1945 bewaard zijn gebleven.

Na de oorlog nam de familie eerst haar intrek in een nieuwe noodwoning. Dit tijdelijke woonhuis was overigens, zeker gelet op de omstandigheden, een aantrekkelijke woning. Het stond naast het huidige woonhuis, dat, anders dan het verwoeste vooroorlogse voorhuis, nu met de voorgevel richting Karstraat is gebouwd. Vanuit de noodwoning en later het nieuwe bedrijfspand werd het bedrijf weer opgebouwd. In de eerste tijd waren er ongeveer 15 koeien en 2 trekpaarden. Via de Marshallhulp kreeg Lensen ook de beschikking over een Ford-tractor op ijzeren wielen. Op 'De Houtakker' maakte de fruitteelt geleidelijk plaats voor akkerbouw en veeteelt. Zoals reeds in het voorgaande is aangegeven, waren veel fruitbomen al in het oorlogsgeweld verloren gegaan. Aan het eind van de veertiger jaren

Het echtpaar Lensen met kinderen voor de na-oorlogse noodwoning.

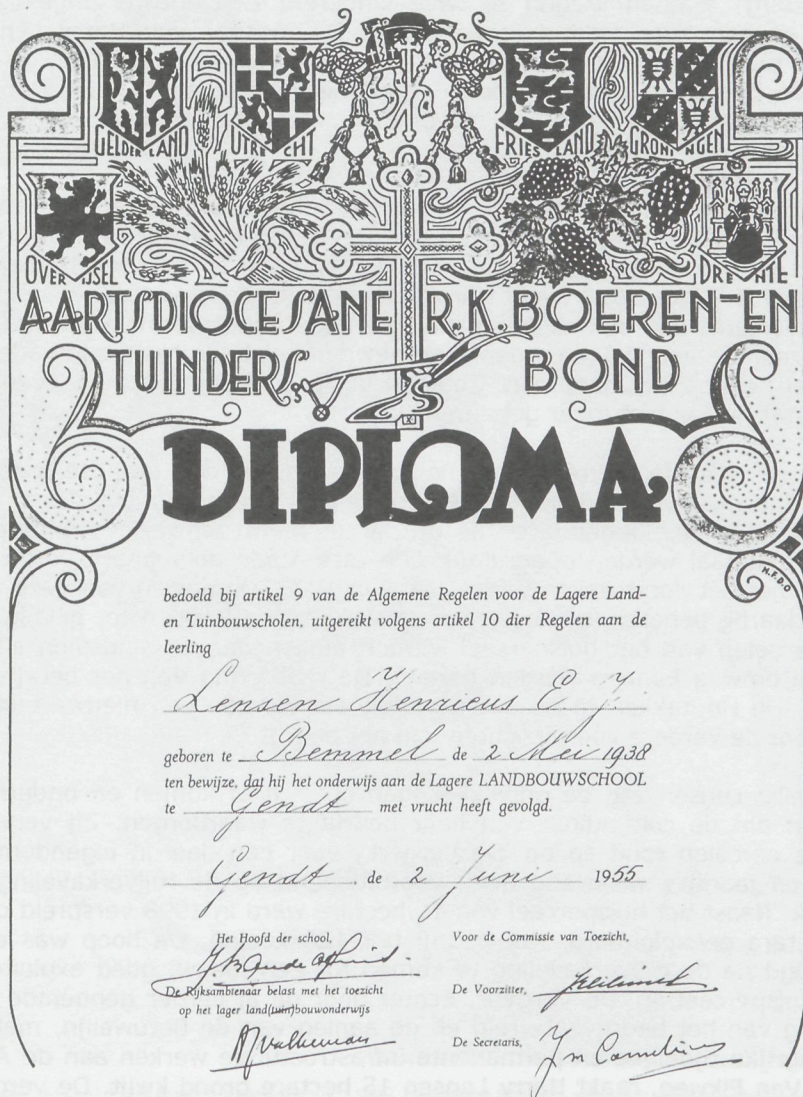
Aan het eind van de veertiger jaren deed de mechanisatie definitief haar intrede op 'De Houtakker', onder meer met de komst van een melkmachine. Een van de verdere mijlpalen in dat traject was het in gebruiknemen

van de -lagedruk- balenpers bij het binnenhalen van het hooi in 1955. De foto links getuigt van het eerste resultaat. Harry Lensen jr zit op de tractor en zijn vader staat voor de wagens met hooi.

Vader Lensen overleed volkomen onverwacht, op 5 december 1959, tijdens het bewerken van zijn land. Hij werd 54 jaar. Zijn zoon Harry, die toen 21 jaar oud was, kreeg de verantwoordelijkheid voor het bedrijf. Hij had op dat moment zijn agrarische

opleiding afgerond. Na de 7-klassige lagere school was hij naar de 4-jarige lagere landbouwschool in Gendt gegaan. In die periode (1951-55) werd het volgen van een opleiding gecombineerd met werken. In het eerste jaar nam de opleiding 2½ dag per week in beslag. In de drie daarop volgende jaren was dat één dag per week.

Het diploma van de landbouwschool dat in de details ook een mooi tijdsbeeld geeft.

Vervolgens bezocht hij tot 1957 de winterklas van de landbouwwinterschool te Didam. Aansluitend kon hij worden toegelaten tot de 2-jarige opleiding van de tuinbouwvakschool te Lent, die hij in 1959 afrondde. De voorkeur van Harry Lensen jr lag in die tijd bij de fruitteelt.

In 1969 trouwde Harry Lensen met Anny Meyer uit Lengel (bij 's-Heerenberg). Samen kregen ze twee kinderen: een dochter Inge (geb. 1973) en een zoon Harold (geb. 1977). De moeder van Harry Lensen woonde tot 1969 op 'De Houtakker'. Vervolgens woonde zij tot 1995 in een naast de boerderij gebouwd nieuw woonhuis (Karstraat 36). In verband met het achteruitgaan van haar gezondheid verblijft zij momenteel in een verpleeghuis.

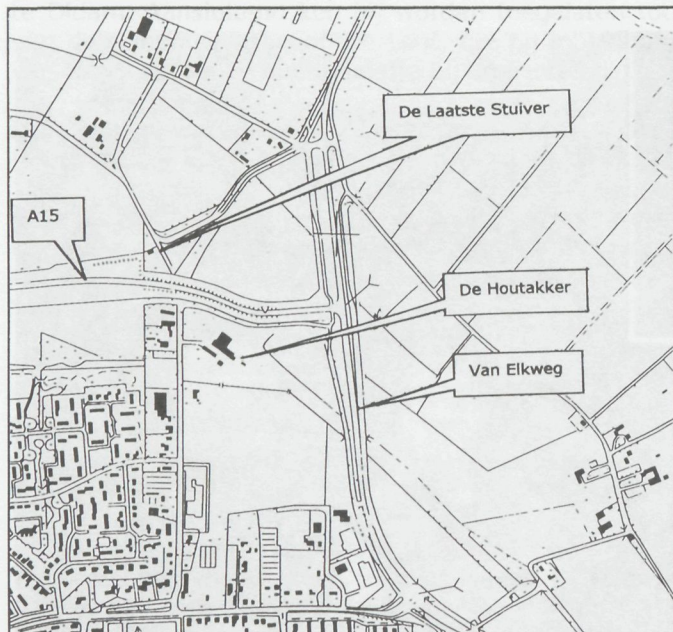
Het bedrijf verschaft gedurende vele jaren behalve aan de familie Lensen ook werk aan een drietal medewerkers. Heel lang heeft de heer Tap hier gewerkt en ook enkele van zijn zonen. Momenteel is er nog één medewerker in dienst. Sinds 1998 werkt Harold ook op het bedrijf van zijn vader. Hij heeft eveneens een agrarische opleiding en zou onder normale omstandigheden zeer waarschijnlijk op den duur gewoon het bedrijf van zijn vader in Bemmelen hebben overgenomen. Zoals al in de inleiding is aangegeven zal dát echter helaas niet meer gebeuren.

De neergang in de fruitteelt door het opengaan van de Europese grenzen en de daarmee verband houdende rooipremies leidden er toe dat in het begin van de zeventiger jaren de op dat moment aanwezige fruitbomen vrijwel allemaal werden opgeruimd. Een resterende boomgaard verdween alsnog met het doortrekken van de A-15 in 1977. De aanleg van deze weg en de daarbij behorende aanleg van de Van Elkweg hadden tot gevolg dat diverse delen van het huisperceel werden afgesneden en sindsdien alleen via een omweg kunnen worden bereikt. De realisering van het bedrijventerrein 'De Houtakker' in de directe nabijheid vormde een nieuwe bedreiging voor de verdere vooruitzichten van het bedrijf.

De familie Lensen zag de ontwikkelingen op zich af komen en ondernam stappen om de continuïteit van haar bedrijf te waarborgen. Zij verwierf diverse percelen rond en op 'De Vergert', voor een deel in eigendom en voor een jaarlijks wisselend deel, vooruitlopend op de ruilverkaveling, in gebruik. Naast het huisperceel van 11 hectare werd in 1998 verspreid circa 50 hectare geëxploiteerd. Het bedrijf telt 120 koeien. De hoop was erop gevestigd na de ruilverkaveling te komen tot een nieuw, goed exploiteerbaar huisperceel op 'De Vergert'. Echter door de al eerder genoemde uitbreiding van het bedrijventerrein en de aanleg van de Betuwelijn, met de omvangrijke tijdelijke en permanente infrastructurele werken aan de A-15 en de Van Elkweg, raakt Harry Lensen 15 hectare grond kwijt. De vergoeding voor de pachtontbinding is niet toereikend om vergelijkbare hoeveelheden te verwerven in het gebied dat hij hiervoor op het oog had.

Anny, Harold en Harry Lensen, in 1998 gefotografeerd door Huib den Uyl voor het boek 'De Pijn van de Betuwelijn', waarin verhalen over de gevolgen van de Betuwe-route voor mensen en land in Gelderland. Ingezet is een foto van dochter Inge.

Deze uitsnede van een kaart uit het begin van de negentiger jaren biedt een overzicht van het gebied rond 'De Houtakker' met daarop de A15 en de Van Elkweg aangegeven. Links onderin beeld is de Papestraat te zien.

De hiernaast afgebeelde kaart toont hetzelfde gebied als de bovenstaande. Nu is echter door een donkere omlijning aangegeven wat nog tot het zogenaamde huisperceel 'De Houtakker' behoort. Duidelijk zichtbaar is hoe de huidige loop van de wegen dit huisperceel in diverse kleinere en moeilijker te bereiken percelen heeft geknipt.

Uiteraard hebben Harry Lensen en zijn vrouw nagegaan of zij zich met succes zouden kunnen verzetten tegen de aangekondigde ontwikkelingen. Zij hebben echter ook moeten ervaren hoe moeilijk het is om het recht op inspraak te verzilveren tegen niet of halfuitgewerkte plannen en ontwikkelaars die onduidelijk zijn over hun ware bedoelingen. Bij diverse gelegenheden hebben zij, onder meer in de regionale en landelijke media, blij gegeven van hun gevoelens van machteloosheid en teleurstelling. Sinds het najaar van 1998 is de familie Lensen echter weer in opbouwende zin met de toekomst bezig. En hoewel het de komende tijd veel zal vergen om twee bedrijven, met daartussen een afstand van tweehonderd kilometer, tegelijkertijd te runnen, overheerst een optimistische stemming. Wij wensen hen uiteraard een voorspoedige, maar vooral ongestoorde toekomst toe in hun nieuwe woonomgeving.

In de loop van dit jaar zal op het bedrijf in Zeeland een nieuwe ligboxenstal worden gebouwd. Ook aan het huis daar moet nog het een en ander gebeuren. Daarom zal de familie Lensen wellicht net het jaar 2000 halen op 'De Houtakker'. Het lot van het huis en de overige opstallen ligt vervolgens in handen van de stichting en de diverse plannenmakers en overheden. In verband met de verwachte toekomstige geluidsoverlast is handhaving van het huis alleen mogelijk zolang de bestemming bedrijfspand is. Het ergste moet daarom worden gevreesd.

Gerard Sommers

Jubileumtentoonstelling

In mei 1999 is het tien jaar geleden, dat de Historische Kring Bemmelen werd opgericht. We willen dit jubileum vieren met een speciale tentoonstelling. Tijdens de Vrijmarkt op zondag 20 juni, zal de expositie in de grote zaal van 'De Kinkel' zijn te bezichtigen.

De tentoonstelling zal vooral bestaan uit foto's en dia's, maar er zullen ook kaarten uit 1832 te zien zijn die speciaal voor de, binnenkort uit te geven, kadastrale atlas opnieuw werden getekend.

Daarnaast zijn er een 'praattafel' en een 'leestafel'. Aan de praattafel kan alle informatie over de Historische Kring Bemmelen en de activiteiten van de kring, waaronder het scholenproject 'Twee keer bevrijd' en de kalender, worden verkregen. Aan de leestafel kan men fotoalbums inzien. Tevens zijn er tijdens deze expositie diverse publicaties over Bemmelen en omgeving te koop.

Maria Janssen

De punten op de i's van de cultuurhistorie

Cultuurhistorie, "daar hebben we dat woord weer" zult u zeggen. Wat hebben we daar nou aan, wat levert het ons op? We hebben niet altijd bewust oog voor ons cultureel erfgoed. Dat hoeft ook niet altijd. Geheugen immers draag je met je mee, om het op gepaste momenten te activeren. Pas met geheugenverlies ontstaat een probleem, en dat is nu wat er op de drempel van de 21ste eeuw voor het cultureel erfgoed dreigt. De Bemmelingen hebben al vele keren hun ongenoegen geuit dat ze 'hun' dorp niet meer herkennen. Het Bommel van de Parel van Gelderland is niet meer. Karakteristieke, beeldbepalende gebouwen en lommerrijke lanen hebben plaatsgemaakt voor eenvormige, fantasieloze, in beton en baksteen opgetrokken panden met hier een daar een schamel plukje groen. Zo zal ook het gebied van de Waalsprong haar kenmerkende verschijningsvorm gaan verliezen.

Maar als we de ambities van het Belvedere-project moeten geloven gaat ons cultureel erfgoed een zilveren toekomst met een gouden randje tegemoet. Om het geheugen nog even op te frissen: in het Belvedere-project werken de ministeries van OCenW, VROM en LNV samen aan nieuw beleid rond cultuurhistorie. Cultuurhistorie omvat (historisch) bouwkundige, archeologische en landschappelijke (historisch-geografische) waarden. In de visie van Belvedere kan geen enkel gemeentebestuur het zich nog permitteren een nieuwbouwwijk uit de grond te stampen, zonder eerst grondige studie van de cultuurhistorische waarden van het betrokken gebied te hebben gemaakt en er vervolgens iets mee te doen.

Terug naar de vraag, wat levert het op? Het behoud en benutten van cultuurhistorische waarden zorgt voor identiteit, informatie, inspiratie, inkomen en innovatie.

De eerste i, van identiteit

Neem een blanco kaart van Nederland en teken met een viltstift de cultuurhistorische kenmerken, zoals je die voor ogen staan. Je tekent bijvoorbeeld de (hoogstam)boomgaarden in de Betuwe, hunebedden in Drenthe, vuurtorens langs de kust, de mergelgrotten in Zuid-Limburg. Kenmerken die bewoners van een dorp, een stad, een streek, een land een gevoel van eigenheid geven. Eind 20ste eeuw is dit een niet te onderschatten factor in het licht van de eenwording van Europa. Kun je je nog thuisvoelen in een vormeloze omgeving, of in een sterk vervormde omgeving, ontdaan van de gebiedseigen kenmerken? Een niet van andere dorpen of steden te onderscheiden leefomgeving heeft een negatieve invloed op de betrokkenheid van de bewoners bij die leefomgeving. Loop door een willekeurige winkelstraat in Nederland en door de Hema's, Blokker's, V&D's enzovoort weet je niet meer of je in Arnhem, Amsterdam of Middelburg loopt. Het enige onderscheidende vermogen wat je plaats bepaalt, zijn de historisch-bouw-

kundige waarden die bewaard zijn gebleven: de Eusebiuskerk, het Paleis op de Dam of de abdij. Het gaat om het behoud en de zorg voor die kwaliteiten, groot en klein, in stad en dorp, in het stedelijk gebied en op het platteland, die de culturele biografie van dat gebied bepalen.

De tweede i, van informatie

Cultuurhistorische waarden zijn een 'levende' bron voor geschiedeniseducatie en -voorlichting en versterken daarmee het historisch besef van de bevolking. Door het (her)ontwikkelen en in stand houden van deze waarden blijft informatie bewaard over de loop van onze geschiedenis. Dit kan ook recente geschiedenis zijn. Voor onze streek zijn dat bijvoorbeeld de relictten van de baksteenindustrie of verdedigingswerken. Andere voorbeelden zijn kasteel/raadhuis 'De Kinkelenburg' en kasteel 'De Doornenburg'. Cultuurhistorie ontstaat elke dag, zaak is alleen de informatie van vroeger te bewaren en bewust te gebruiken voor vernieuwing.

De derde i, van inspiratie

Cultuurhistorie als informatiedrager geeft inspiratie aan ontwerpers van gebouwen, steden en landschappen. Ze biedt hen de basis om ontwikkelingsgericht om te gaan met cultuurhistorische waarden bij ruimtelijke ontwikkeling. Dit is wat het project Belverdere in essentie beoogt: het vroegtijdig en volledig betrekken en het beter benutten van cultuurhistorische waarden bij planning, inrichting en beheer van de leefomgeving. Nederland gaat op de schop (VINEX-locaties, bedrijventerreinen en groot-schalige infrastructuur). Wij hebben er in en om onze gemeente ook direct mee te maken. De onrust die hierdoor ontstaat en het verlies van identiteit dat daarmee gepaard gaat, kunnen in elk geval deels gecompenseerd worden door aan het verleden inspiratie te ontfangen voor onze toekomstige woon-, werk- en leefomgeving. De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek heeft eind vorig jaar een boek uitgegeven over archeologie als inspiratiebron voor ontwerpers. In het vervolgtraject worden ontwerpworkshops georganiseerd en studiedagen voor bestuurders en opdrachtgevers.

De vierde i, van inkomen

Aan het cultureel erfgoed valt te verdienen. Het onderhoud ervan brengt bedrijvigheid met zich mee. Niet alleen monumenten, maar ook nieuwbouw met een cultuurhistorische identiteit hebben al snel een hogere marktwaarde. Uit toeristisch-recreatief oogpunt zijn cultuurhistorische locaties bijzonder attractief; neem bijvoorbeeld de samenwerkingsverbanden tussen verschillende steden in Nederland waarbij een bepaald cultuurhistorisch thema centraal staat: zo zijn er de Nederlandse Vestingsteden, de Oudhollandse steden, de Hanzesteden en de Zuiderzeesteden. Het ontwikkelen van thematische arrangementen en fietsroutes, de instelling van een Toerisme Prijs en het organiseren van themajaren getuigen eveneens van de mogelijkheden voor een win-win situatie.

Het laatste puntje op de i, cultuurhistorische innovatie

De eerste vier i's geven de maatschappelijke betekenis aan van cultuurhistorie. De vijfde i voegt daar een historisch-ecologische betekenis aan toe. Deze i van innovatie heeft betrekking op leerervaringen uit het verleden die ons in staat stellen om meer verantwoord met ons milieu om te gaan. In zijn essay 'Nieuw Nederland wordt ouder' illustreert Peter Dauvellier deze historisch-ecologische invalshoek met de geschiedenis van de normalisatie van de Nederlandse beken. Op sommige plaatsen zijn beeklopen oorspronkelijk door boeren kronkelig gegraven, met de bedoeling relatief warm en voedselrijk water zo lang mogelijk vast te houden. Bij die beken is van natuurlijke meandering dus geen sprake. Later was er voor de bedrijfsvoering van boerenbedrijven behoefte aan een snelle afwatering en zijn beken rechtgetrokken. Bij het 'renatureren' in het kader van natuurontwikkeling, anders gezegd natuurbouw, worden nu meanders aangebracht waar die nooit hebben bestaan. Om voldoende stroomsnelheid te krijgen, moet men daarbij soms zo diep graven dat verdroging optreedt. Dit voorbeeld pleit, ook bij natuurontwikkelingsprojecten, voor aandacht voor de aanwezige cultuurhistorische waarden en de authenticiteit van het object.

De sleutelbegrippen waar het bij het operationaliseren van de cultuurhistorie als kwaliteitsfactor in de ruimtelijke planvorming om gaat, zijn: toekomstwaarde, gebruikswaarde, belevingswaarde en herkomstwaarde. Ik hoop, dat deze sleutelbegrippen de leidraad vormen voor het ten uitvoer brengen van de projecten in het kader van het nieuwe Landschapsbeleidplan voor het buitengebied van de gemeente Bemmelen, het praktisch uitwerken van de aanwijzing van de kern van Ressen en de omgeving van de hervormde kerk in Bemmelen tot beschermde dorpsgezichten en de verdere invulling van de verschillende inbreidingslocaties, zodat de spaarzame gebiedseigen kenmerken behouden blijven.

Marc Kocken

Bronvermelding:

P. Dauvellier (1997), 'Nieuw Nederland wordt ouder. Over cultuurhistorie en ruimtelijke ordening' (Belvedere-reeks nr. 1);

J. van Urk (1998), 'Werkboek Belvedere. Oog voor het verleden van de toekomst'.

Oud archiefmateriaal

Nu we een aantal van de oude archieven van de gemeentelijke rekeningen hebben doorgespit, komen we niet zoveel echt nieuws tegen. Dezelfde mensen zaten in de gemeenteraad en ook het college was ongewijzigd. Vandaar slechts een paar opmerkingen betreffende de jaren 1901 en 1902.

Politie

Wegens ziekte deden de onbezoldigde rijksveldwachters, een soort reservepolitie, G. Berendsen en P. Molthof uit Angeren dienst. Er werden in 1901 zes mensen gearresteerd en in 1902 slechts twee. Daarenboven werden twee Duitsers, genaamd Middelman en Mingels, "die zonder middel van bestaan rondzwierven" naar Nijmegen gebracht.

Brandweer

In 1901 was er brand bij Kievits en Maassen in Angeren en op 28 mei bij Holland in Doornenburg. In 1902 rukte de brandweer zes keer uit: bij J. Kehl aan den dijk, bij Janssen, groenteboer op de Plak, bij G. Rijmers in Doornenburg, bij W. Roelofs en Peters in Bemmelen. Van een beginnende brand in Angeren werd vermoed, dat er sprake was van brandstichting, zodat de burgemeester en veldwachter Th. G. Berendsen een onderzoek instelden.

Onderwijs

Schoolverzuim kwam nogal eens voor, vooral in Bemmelen, waar de commissie in 1901 tien keer en in 1902 veertien keer bijeen kwam. In Doornenburg was dat ook nog respectievelijk zeven en vijftien keer, terwijl Angeren aan twee keer per jaar genoeg had.

Onderhoud

Aan het gemeentehuis verrichtte A.W. van 't Hullenaar een forse verbouwing, bekleedde koperslager D.N. Geurts de schoorsteen met lood en repareerde de Wed. B. Francissen sloten, pomp en tafelbel. J.H. Knipscheer verfde een nieuw poortje en diverse andere zaken, terwijl A. Ahout en J.C. Verweijen het meubilair onder handen namen. In 1901 maakt J.C. Verweijen een nieuwe grenen deur aan de toren van de kerk van Ressen en in 1902 krijgt de toren in Bemmelen een nieuwe schijf aan het uurwerk.

De vroedvrouw voor Bemmelen, Angeren en Ressen, M.E. Guiot vraagt om verhoging van haar jaarsalaris. *"Zij geeft te kennen dat na ruim een jaar verblijf in de gemeente haar is gebleken, dat het bestaan voor een vroedvrouw alhier met het thans vastgestelde salaris zeer ongunstig is en ze ingevolge belofte van de Raad thans om een verhoging vraagt."* Op voorstel van de burgemeester krijgt ze eenmalig f 100 als tegemoetkoming in de huishuur. Bij haar aanstelling in 1901 zou ze al f 100 krijgen als verhuiskosten en dat voorstel was door de raad al verlaagd naar f 50! Ook toen was men al zuinig!

Op 7 februari 1901 werd er gevlagd en gaf Harmonie 'Uitspanning door Inspanning' een serenade ter gelegenheid van het huwelijk van H.M. de Koningin (Wilhelmina).

Joop Verburg

Hooien

Het werken op de boerderij is in een tijdsbestek van een mensenleven sterk veranderd. Het onderwerp van deze bijdrage is het hooien zoals dat gebeurde in de eerste helft van deze eeuw. Aanleiding voor dit stuk is de hier afgedrukte foto. Deze is omstreeks 1920-1925 gemaakt in het weiland achter de boerderij aan de Stationsweg in Ressen, waar nu Roelofs woont. Links van de grote bomen loopt sinds 1950 de A 325, die de Stationsweg hier in tweeën knipt. Toen de foto werd gemaakt zat de familie Breunissen nog op deze boerderij.

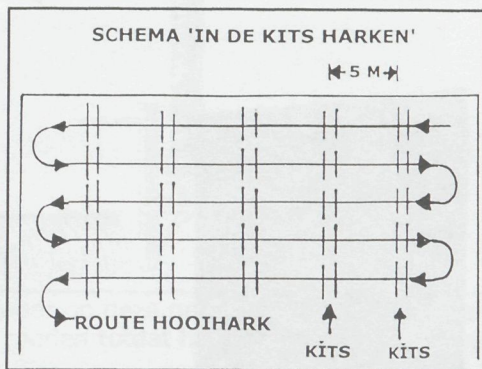

De man op de hooihark is Willem Jansen, die in Ressen bekend was als 'Willem van Thomas'. Hij woonde aan de noordkant van de Stationsweg, eigenlijk aan een zijtak daarvan, aan de overkant van waar eens het station stond, op de plaats waar nu de familie Arnoldussen woont. Willem Jansen was in die tijd één van de twee vaste knechten van Breunissen. Rechts naast de hooihark staat Hendrik Derksen, mijn grootvader. Hendrik Derksen woonde met zijn gezin in een huis op de hoek van de Stationsweg en de Hoeksehofstraat, tegenover 'De Roskam'. Hij huurde dat huis met bijbehorende grond en weiland van Breunissen. Een van de verplichtingen die daaruit voortvloeide was dat hij moest bijspringen als het druk was, dus ook in de hooitijd.

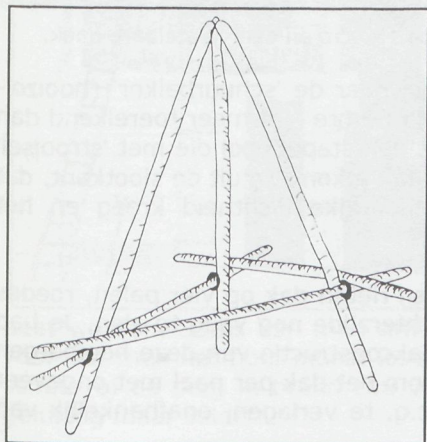
De hooitijd bij Breunissen was in juni - juli. Het hooien moest, om zoveel mogelijk piekdruk te voorkomen, eigenlijk niet samenvallen met de

kersentijd. Daarom werd eerst een tijd het vee de wei in gestuurd, voordat men het gras liet groeien: dit werd 'voorweiden' genoemd. Het maaien van het gras kon dan gedaan worden als de kersen eraf waren. Als de omstandigheden het toelieten was er in augustus nog een tweede snee. Het hooi dat bij Breunissen werd binnengehaald, was uitsluitend bestemd voor verbruik op het eigen bedrijf.

Het maaien van het gras gebeurde met de zeis. Op de foto houdt Hendrik Derksen er een vast. Later werd een maaimachine gebruikt voor grotere oppervlakten. Na het maaien werd het hooi met een hooihark bij elkaar geharkt. De hooihark werd getrokken door een paard, voorzien van een karzadel, om het gewicht van het werktuig goed te kunnen dragen. Via de bomen trok dit paard de hooihark vooruit, waarvan de tanden het afgesneden gras bij elkaar schraapten. Na vaste intervallen trok de berijder aan een hendel waardoor de tanden van de hark omhoog kwamen en het gras op een hoop op de grond bleef liggen. Dan werden de tanden weer naar beneden gebracht en werd er een nieuwe hoeveelheid gras geharkt. Deze werkwijze noemden we: 'in de kits harken'. Een 'kits' was de rij gras die ontstond doordat bij iedere omloop een nieuwe hoeveelheid gras in het verlengde van het eerder neergelegde gras werd gelegd. De kunst was om de rijen zo recht mogelijk te maken.

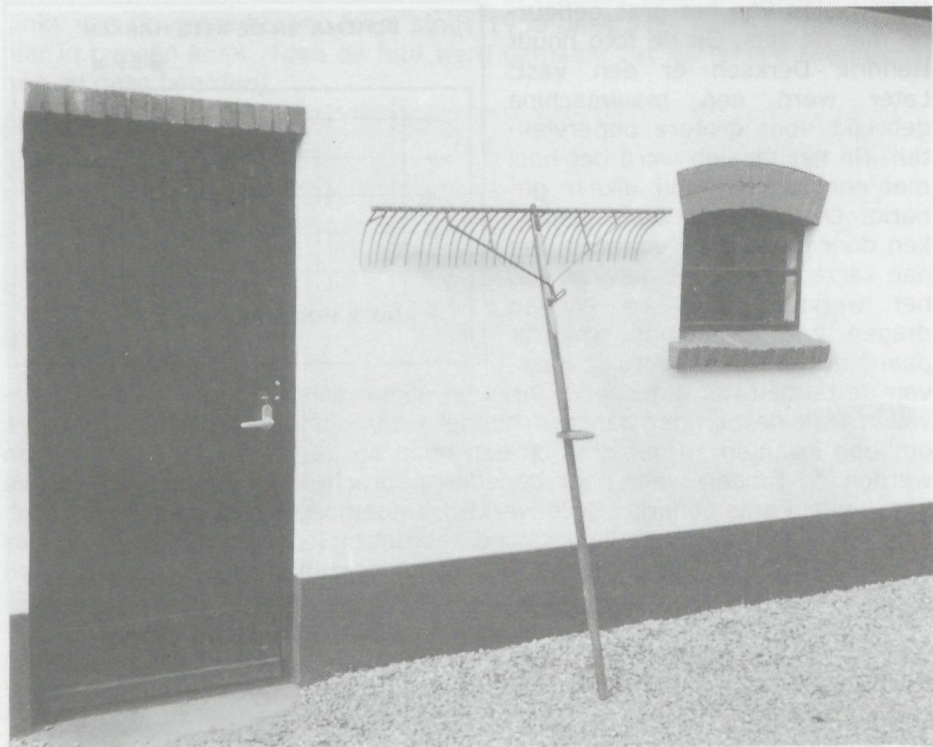

Voor de foto is duidelijk geposeerd. Normaal werd eerst het gras met de zeis gemaaid. Dan, na een of twee dagen drogen, werd het gras met de gaffel 'gekeerd'. Na opnieuw een of twee dagen drogen kwam dan pas de hooihark om het hooi bij elkaar te harken. Bij de grotere bedrijven was dat een door een paard aangedreven harkmachine. Op de kleine bedrijven gebeurde het harken met een handhark. Het is dus niet normaal dat de maaier en de hooihark tegelijk in de wei waren.

Na het drogen en het omgooien ('keren') werden oppers gemaakt, die gewoon op de grond stonden. Als het weer echter slecht was of het hooi erg zwaar dan werden nog ruiters gebruikt. Daarbij gebruikte men drie

houten palen. Aan de bovenkant waren die aan elkaar vastgemaakt. Op ongeveer 50 cm van de onderkant zat een oog. Deels door die ogen, deels steunend op elkaars 'overstek' werden dwarslatten op de palen bevestigd. Op de op deze manier gebouwde 'ruiter' werd het hooi zó gestapeld dat het los van de grond bleef, waardoor de wind er ook onderdoor kon en het drogen versneld werd. Al naar gelang het gebruik werden deze ruiters ook 'klaverruiters' of 'erwtenstroruiters' genoemd.

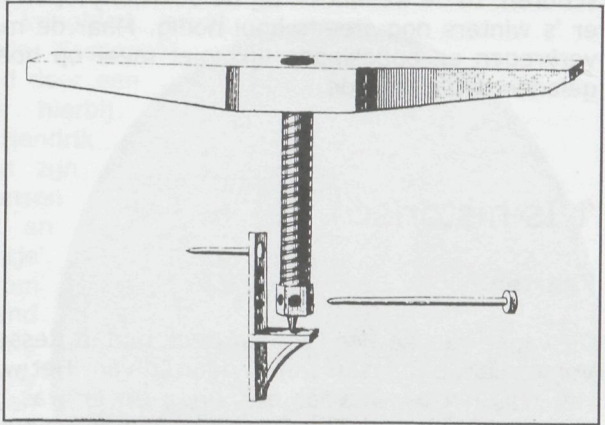
Een handhooihark, met een breedte van ca 150 cm en een verstelbare hoek.

Met paard en wagen werd het droge hooi naar de 'schuurbalker' (hooizolder) of naar de hooiberg gebracht. Was de ruimte niet meer toereikend dan werd nog een hooimijt gemaakt. Dát was een stapel hooi die met 'strooisel' werd afgedekt. Strooisel was plantmateriaal, afkomstig uit de slootkant, dat na een korte periode indrogen een behoorlijke dichtheid kreeg en het meeste regenwater tegenhield.

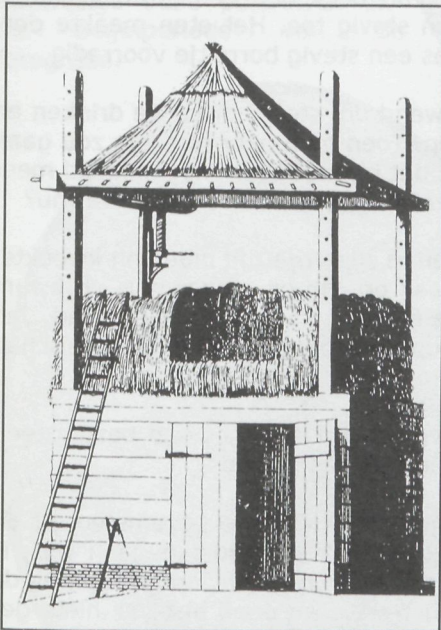
Breunissen had een hooiberg: dat was een rieten dak op vier palen, roedes genaamd. Op de foto is deze aan de rechterzijde nog vaag te zien. Je had ze ook met drie en vijf roedes. De puntdakconstructie van deze hooibergen was flexibel. Daardoor was het mogelijk om het dak per paal met ongeveer een halve meter per keer te verhogen c.q. te verlagen, onafhankelijk van

de andere hoeken, dus zonder dat het dak als geheel bewoog. Het verhogen of verlagen gebeurde met een zogenaamde spindel, zie de tekening.

De voet van dit werktuig zette men vast in een van de gaten in de roede. De bovenkant werd onder de dakconstructie gezet. Vervolgens werd door het draaien ervan het dak omhoog of omlaag bewogen. De houten pen die in de paal was gestoken en waarop het dak tot dan toe had gerust, werd vervolgens een gat hoger of lager

geplaatst en het dak kwam daarna weer op deze pen te liggen. Dit herhaalde zich dan bij elk van de volgende roeden totdat het dak weer overal even hoog lag.

Het stapelen van het hooi in de hooiberg gebeurde met overleg. Het moest zó gebeuren dat de wind nooit vat op het hooi kreeg. Ook moest het hooi zó worden gelegd, dat het regenwater naar buiten afliep. De punt van de berg werd gevuld en het dak moest goed op het hooi rusten om te voorkomen dat de wind onder de kap zou kunnen slaan.

Als het in verband met het weer niet gelukt was om het hooi echt goed te drogen, dan bestond er kans op hooibroei. Men moest dan tot ongeveer een maand na het opslaan van het hooi de temperatuurontwikkeling op de zolder of in de hooiberg goed in de gaten houden, bijvoorbeeld door er een lange metalen pen in te steken en te voelen of deze warm werd. Door broei kon het hooi erg

heet worden. Soms kon men afwachten en ging het goed. Het kwam ook voor dat men het hooi moest lostrekken om te voorkomen dat het met de schuur of de berg in brand zou vliegen. Dat het echt fout ging, gebeurde gelukkig maar zelden.

De hooiberg van de foto is er niet meer. Op die plaats staan momenteel schuren. In de weilanden bij de boerderij lopen nog steeds koeien en dus is er 's winters nog steeds hooi nodig. Maar de manier waarop dat nu wordt verkregen en opgeslagen lijkt niet meer op hoe dat ruim een halve eeuw geleden nog gebeurde.

Hennie Derksen

't Is historisch

Kaarten.

De vader van de heer B. van Beek had in Ressen een kaartclub opgericht. Verschillende mensen waren daar lid van. Het was een heerlijk avondje uit. Het was nog even voor de oorlog en er was geen televisie en lang niet iedereen had een radio. Daardoor had een nieuwe club vrijwel onmiddellijk succes.

Aan het eind van het seizoen was er vanuit de contributie een aardig potje gevormd en dat moest leeg. Mevrouw van Beek had een grote pan hete bliksem gemaakt en de mannen tastten stevig toe. Het eten maakte dorstig, maar daar was op gerekend. Er was een stevig borreltje voorradig.

Sommigen waren echter nauwelijks gewend om sterke drank te drinken en een paar gingen vrij snel door de knieën. Toen men naar huis toe zou gaan bleek, dat Jan Holtrop zo ver heen was, dat hij met geen mogelijkheid meer kon fietsen! Hij kon zelfs niet meer lopen! Goede raad was duur. Wat nu?

Geert Roest, die aan het spoor werkte en in zijn vrije tijd bloemen kweekte, wist raad. Geert wist eigenlijk overal raad op. Hij ging naar huis en kwam even later aan met een kruiwagen, die hij met bloemen versierd had. Jan werd in de kruiwagen geladen en in optocht bracht het hele gezelschap hem naar huis.

Bij Jan thuis aangekomen, stond zijn vrouw al klaar met een bezemsteel. "Ik sla hem kapot!" schreeuwde ze. Kennelijk was ze boos.

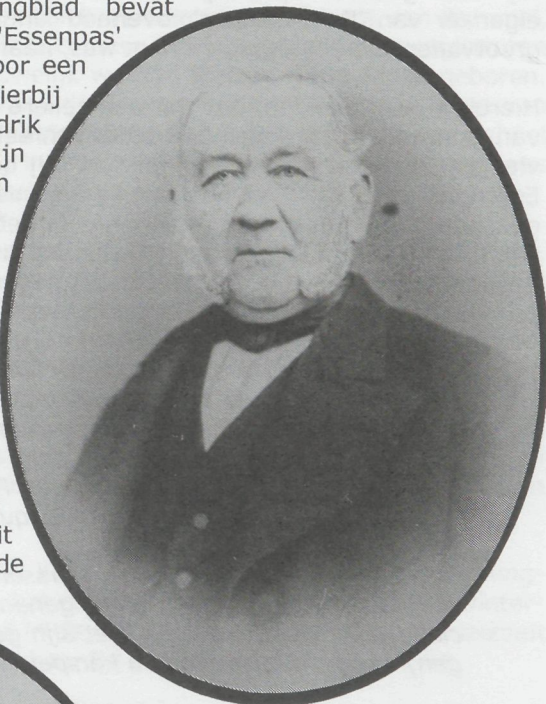
Om geen risico te nemen, namen de mannen haar de bezemsteel af en brachten ze Jan naar binnen. Hoe het bij Jan thuis verder gegaan was, is niemand te weten gekomen. De volgende dag verscheen Jan gewoon bij de jamfabriek van Van Woerkom, waar hij werkte en deed alsof er niets gebeurd was. Zo liep alles nog met een sisser af.

Met dank aan de heer Van Beek, die dit verhaal vertelde.

Joop Verburg

Uit het verleden van de oude 'Essenpas'

Deze bijdrage aan het kringblad bevat herinneringen aan de oude 'Essenpas' van vóór 1944, opgetekend door een achterkleinzoon van het hierbij afgebeelde echtpaar, Jan Hendrik de Raadt (1809-1880) en zijn vrouw Helena Theodora Jansen (1824-1868), in Bemmelen en omstreken 'Mooi Leentje' genaamd. In 1944, om precies te zijn in de maand oktober, tijdens de bevrijding van het zuiden van ons land, gingen de gebouwen van deze oude 'Essenpas' met hun inventaris in vlammen op. Aanleiding voor dit artikel waren twee bij mij in Ressen aanwezige oude portretten uit de beginperiode van de fotografie.

De ovale foto's zijn gemaakt omstreeks 1860 toen deze heer en dame de scepter zwaaiden op de oorspronkelijke 'Essenpas', toenmaals een mooie bezitting met ongeveer 100 hectaren vruchtbaar land gelegen aan de gehele oostkant van het dorp Bemmelen.

Tot aan het jaar 1911 was aan dit bezit het tiendrecht verbonden, wat, zoals blijkt uit de oude verhalen, vaak tot onverkwikkelijke toestanden leidde. In dat jaar besloot de Staat der Nederlanden tot algehele afkoop van de tienden in Nederland.

Overgrootvader De Raadt was een zoon van Rijk de Raadt en Maria Smits. Hij werd geboren op 5 april 1809 in Dodewaard. Piet Smits, toenmalig eigenaar van 'De Essenpas', overleed kinderloos en in 1842 kwam overgrootvader, die een neef van hem was, naar 'De Essenpas'.

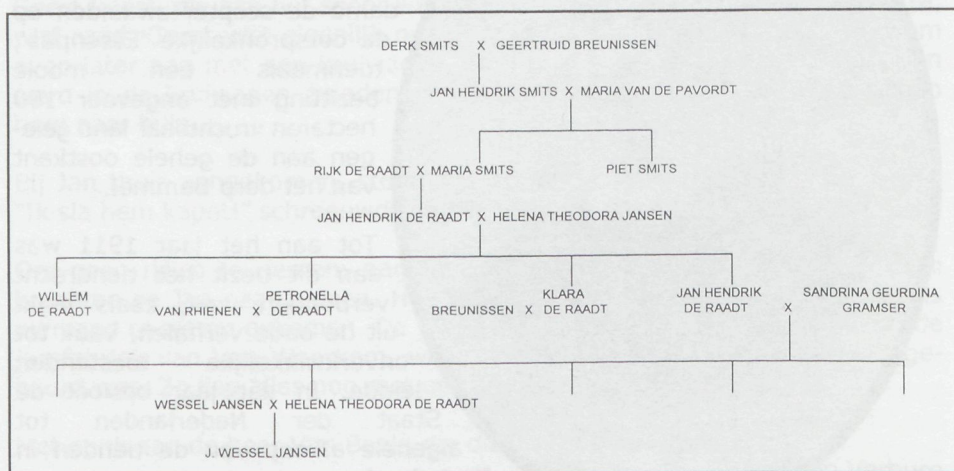
Hieruit kunt u afleiden, dat wat een zekere Joop Brons in 'De Gelderlander' van donderdag 24 december 1998 schreef in zijn rubriek 'Topografische vlekjes' ('Schaatsverdriet') onjuist is. Hij beweerde daar namelijk dat 'De Essenpas' al 233 jaar van de familie Breunissen geweest zou zijn. Het oude gezegde "De krant brengt de leugens in het land" klopt dus ook hier weer. Om u te kunnen uiteenzetten hoe het wel zit, neem ik u even mee naar het Leenregister van het Kwartier van Nijmegen om vervolgens in grote stappen door de geschiedenis van 'De Essenpas' te gaan. In dat register staat vermeld:

Een huys ende hoffstad, haldende omtrent twee mergen landts, noch een stuck haldende omtrent vier mergen landts, bij de hoffstede wesende tsamen ses mergen, gelegen in den kerspel van Haelderen, tot Zutphense rechten bij Willem van Poelwijck ontfangen Ao 1424. Henrick Mom bij transport Arnts van Poelwijck Ao. 1453.

Werner van Horssen beleend met quitscheldinge van lange verzuim 24 octobris 1561.

Gerrit Vaeck van Werner van Horssens erfgenamen gecoft hebbende voor allodiaal 2 mergen lants genant den Essenpas so groot ende cleepwals die gelegen sijn met sijn getimmer ende patinge (bepotingen) in Over Betuwe in den kerspel van Haelderen.

Op dit moment wordt voor het eerst de naam Essenpas gebruikt. Daarvoor was het steeds 'Den Hoff thoe Haelderen'.

Familierelaties van de in dit artikel genoemde personen.

Op 10 april 1761 worden Derk Smits en zijn vrouw Geertruid Breunissen afkomstig van 'De Bredelaar' te Elst beleend met de Essenpas. Op 4 april 1781 wordt Jan Hendrik Smits, als erfgenaam van zijn vader, beleend. Jan Hendrik Smits en Maria van de Pavordt, familie van de Schout van Bemmelen, laten hun open testament van 5 december 1793 approberen en registreren op 8 augustus 1794. Uit hun huwelijk worden Piet en Maria Smits geboren. Deze Maria is de latere vrouw van Rijk de Raadt. Nog tijdens het leven van oom Piet Smits wordt het oude kasteeltje gesloopt en verrijst er een geheel nieuwe Betuwse herenboerderij in 1842. Het begin van de 19^e-eeuw was immers het kerkhof van de Nederlandse kastelen.

Jan Hendrik de Raadt (van de eerste foto) is dan al naar Bemmelen gekomen. Hij huwt Helena Theodora Jansen (van de tweede foto) uit Bemmelen, die hem vier kinderen schenkt, Willem, Petronella, Klara en Jan Hendrik junior, de vader van mijn moeder eveneens Helena Theodora genoemd. Deze vier kinderen hadden, totdat hun moeder op 44-jarige leeftijd overleed, een paradijselijke jeugd op 'De Essenpas'. Jan Hendrik de Raadt nam toen een juffrouw Steyer in dienst om zijn huishouding te bestieren. De twee meisjes werden naar de kostschool gestuurd die, naar ik dacht, gevestigd was op 'De Kinkelenburg'. Als er nog mensen zijn die hier nog iets van weten, dan houd ik mij aanbevolen.

De kapitale boerderij had drie keukens, achter elkaar gelegen, die vol hingen met allerlei koperwerk voor het dagelijks gebruik. Alleen in het winterseizoen woonde al het personeel in de tweede keuken, in het zomerseizoen verhuisde men naar de derde keuken. De eerste was voor de familie.

In een van de kamers, aan de kant van de uitrit naar de Van der Mondeweg, hingen veel als miniaturen geschilderde portretten van vroegere bewoners en dat waren er nogal wat. Mijn moeder wees mij er wel eens op, maar als kind had ik meer interesse voor de koekjestrommel van mijn tante. Weinig gevoel voor culturele waarden van de toenmalige eigenaar in 1944 zijn de oorzaak geweest dat dit culturele erfgoed, want dat was het, is verbrand. Het liep ook slecht af met de broodtrommel met tafelzilver, die tijdens het evacueren een ogenblik onbewaakt op de achterklep van een vrachtwagen stond en plotseling toch nog verdwenen was. Dat van de oorspronkelijke kostbare inboedel van de grootouders toch nog diverse mooie stukken bewaard zijn gebleven, komt omdat ze ten tijde van de verwoesting niet meer op 'De Essenpas' stonden.

De kleine Jan Hendrik, die zijn moeder zo jong verloren had, mocht op 'De Essenpas' met zijn bokkenwagen en bok door de voordeur de brede gang in rijden en aan het einde de bok en zijn karretje draaien om weer in de omgrachte tuin te komen. Dezelfde tuin waarin nu 'De Grachtengordel', een appartementencomplex van vijf verdiepingen, gepland is. Hier komen dus over een jaar of vijf de 'Grachtengordel-Bemmelaren' te wonen. Van het

voormalige kasteelterrein zullen de oprijlaan en de gracht gehandhaafd worden, dit laatste even terzijde.

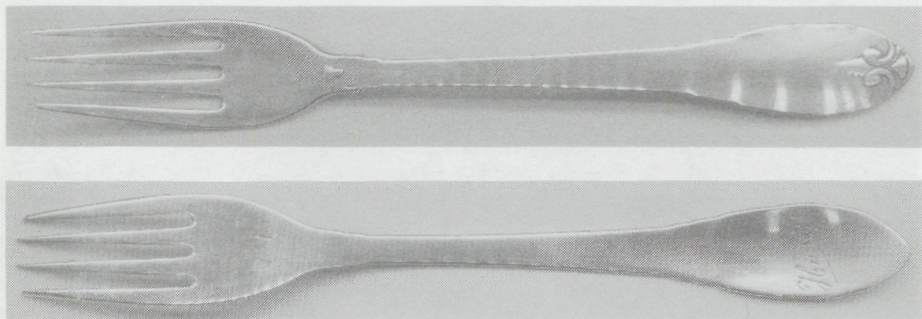
'De Essenas' leverde van oudsher de Heemraden voor het Ambt van Over-Betuwe. Ook de predikanten van de Hervormde Kerk van Bemmelen vonden er altijd een warm onthaal. Veel kerkelijke zaken werden vanuit 'De Essenas' geregeld, waarbij inspraak een onbekend woord was. 'De Essenas' had op het koor van de kerk in Bemmelen tot aan de verwoesting in de laatste oorlog een eigen bank. Men ging 's-zondags met het rijtuig via de laan en de dijk naar de kerk. Bij terugkomst stonden er altijd kinderen van een pachter klaar om het hek naar de laan te openen, waarvoor ze een stuiver kregen, hetgeen in die tijd een heel bedrag was. Het gaf heel wat gekrakeel toen de bank met andere banken, waaronder die van 'Doornik' na de restauratie van de kerk in 1952 moest verdwijnen.

De in 1842 gebouwde en in 1944 verwoeste boerderij 'De Essenas'. In de loop van de tijd is aan dit huis een serre aangebouwd. Op de foto is deze nog niet te zien.

Na het overlijden van de heer De Raadt op 3 oktober 1880 viel 'De Essenas' in vier delen uiteen. De kolossale gebouwen met 22 hectaren grond kwamen aan dochter Klara. Petronella erfde de gronden ten noorden van de Van der Mondeweg, waar nu onder andere de zogenaamde 'bouwcommissie-woningen' staan. Willem erfde een kwart van 'De Essenas' ten oosten van de oprijlaan naar de dijk en ten oosten van de oprijlaan naar de Van der Mondeweg tot aan de afweg van Haalderen naar de dijk waar recentelijk onder andere Jansen 'Het Landbouwhuis' gevestigd was.

Deze Willem de Raadt overleed jong onder geheimzinnige omstandigheden bij vreemde mensen op 'De Ronduit'. Zijn hele erfdeel kwam in rooms-katholieke handen en werd kort daarop te gelde gemaakt, een voor die tijd ongehoord schandaal. De jongste zoon Jan Hendrik, een puber nog, moest op 'De Essenpas' het veld ruimen voor zijn oudere zuster Klara, die met een Breunissen trouwde. Boze tongen beweerden altijd dat het enige wat Breunissen uit Gendt ten huwelijk meebracht naar 'De Essenpas' een Tilbury was, met een sleets paard ervoor.

Ondergetekende kreeg van Klara de Raadt bij zijn geboorte dit zilveren vorkje, met aan de achterzijde daarin gegraveerd: Hansje.

Jan Hendrik erfde het noordwestelijke gedeelte van 'De Essenpas' met onder andere 'Schipperland', waar de Baalsestraat de grens vormde, met diverse gronden op Baal, zoals de 'Grote Wei' en de 'Kleine Wei'. Jan Hendrik huwt Sandrina Geurdina Gramser uit Ewijk. Zij krijgen vijf kinderen en bewoonden later het huis 'De Arend' aan de Bemmelse dijk. Deze Jan Hendrik, mijn grootvader, was nog wel eens voor een aardigheidje te vinden. Toen bijvoorbeeld op een avond een draaiorgelman vroeg om met zijn orgel in de schuur op 'De Arend' te mogen overnachten, werd dit goedgevonden, mits de man zijn kunsten met het orgel 's-avonds zou vertonen. Daarop werd de gehele kerkbuurt uitgenodigd het draaiorgel te beluisteren, een gratis concert dus.

De laatste van de vier kinderen, Petronella dus, huwde met de heer Van Rhienen, een legerofficier en een familielid van juffrouw Steyer, die de huishouding had bestierd op 'De Essenpas'.

Van het oorspronkelijke prachtige bezit zijn (hoe lang nog?) slechts enkele percelen in het bezit van de familie De Raadt gebleven. De teloorgang rondom het dorp Bommel voltrekt zich langzaam maar zeker. Beide geportretteerden liggen begraven op de Algemene Begraafplaats aan de Teselaar met op de steen de veelzeggende mededeling: "Overleden te Essenpas".

't Spijck Ressen,
J. Wessel Jansen

In Bemmeler staat een huis

'De Laatste Stuiver'

In 1948 werd dit ruime woonhuis aan de Dikelsestraat gebouwd. Het kwam toen in de plaats van een huis dat bij de oorlogshandelingen in de herfst van 1944 was verwoest. Dat huis had onder meer als café dienst gedaan en stond bekend onder de naam 'De Laatste Stuiver'. Op de terugweg van de veiling staken kopers en verkopers hier aan om voor 5 cent een borreltje te kopen en zich zo van het kleingeld te ontdoen. Ook tramreizigers en kerk-gangers konden er vaak maar moeilijk voorbij komen. Van het oude café zijn helaas geen foto's bewaard gebleven. De naam bleef wel en ging over op het nieuwe huis.

Op deze plek werd op 19 april 1903 Piet Roelofs geboren, in een gezin met 5 kinderen. Hij woonde hier zijn hele lange leven, totdat hij, enkele weken voor zijn overlijden op 28 oktober 1998, in het Radboud Ziekenhuis moest worden opgenomen. Ook zijn geestelijk gehandicapte zus Gradje woonde haar hele leven op 'De Laatste Stuiver' en samen met Piet bewerkte ze het land en zorgde ze voor het vee. Op die manier konden ze in hun levensonderhoud voorzien.

Piet Roelofs trouwde op late leeftijd. Hij was al 60 jaar toen hij in juni 1963 deze stap waagde met de 12 jaar jongere Berta Tiemessen uit Didam. Ze zijn dus 35 jaar getrouwd geweest.

De laatste jaren van hun beider leven hebben in het teken gestaan van de dreiging het huis te moeten verlaten voor de aanleg van de A15 en de Betuwelijn. Met de A15 liep het aan het eind van de zeventiger jaren op het nippertje goed af. Zoals op bovenstaande foto is te zien, boog deze nog net ten zuiden van het huis af. Wat ook duidelijk is, is dat de aanleg van die A15 door het afsnijden van de Karstraat het wegenpatroon hier behoorlijk heeft verstoord.

De komst van de Betuwespoorlijn betekende echter toch het onherroepelijke einde van 'De Laatste Stuiver'.

Berta Roelofs is er van overtuigd dat het vooruitzicht het huis te moeten verkopen aan de spoorwegen Piet Roelofs teveel is geworden. Ook zelf heeft ze er door haar persoonlijke betrokkenheid grote moeite mee, al meent ze dat een dergelijk project uiteindelijk wel zal bijdragen aan de welvaart van toekomstige generaties.

Als ze niet zo slecht ter been was geweest, zou Berta nu voor zichzelf een bungalow hebben laten bouwen. Ze heeft voldoende mensen om zich heen die haar hadden willen bijstaan en ze is verder ook nog flink genoeg. Echter door de toestand van haar been zit zelfstandig blijven

wonen er niet meer in. Toen ik haar eind februari sprak, zag ze wel behoorlijk op tegen de naderende 'gedwongen' verhuizing naar verzorgingshuis 'St. Liduina': "Je moet zoveel vrijheid inleveren! En je mag geen dieren hebben." Ik hoop dat het mevrouw Roelofs mee zal vallen en dat ze een groot aantal goede jaren aan haar leven zal kunnen toevoegen.

Piet Roelofs
zoals veel
Bemmel-
naren hem
zich zullen
herinneren.

Met het verdwijnen van 'De Laatste Stuiver' is onze streek al weer een object met een historische naam kwijt geraakt. Het zal wel wennen zijn: 'De Laatste Stuiver' weg..... En dat nog vóór de komst van de Euro!

Gerard Sommers

Nationale Monumenten Studiedag

Al jaren houdt de stichting Nationaal Contact Monumenten een Nationale Monumenten Studiedag. Dit jaar vond deze plaats op vrijdag 26 maart te Utrecht. Namens de Historische Kring Bemmel had ik mij voor deelname aangemeld. Bijtijds reisde ik vrijdagsochtends naar Utrecht, want de

ontvangst was al om half tien. De organisatie had een prachtige locatie uitgezocht aan het Willemsplantsoen; een complex van twee kerken. De oud-katholieke kathedrale kerk in neo-romaanse stijl, die werd gebouwd in 1910-1914 als vervanging van de schuilkerk uit 1633, die, nu gerestaureerd, als Gertrudiskapel bekend staat. Het thema van de dag was, hoe de toenemende vraag naar ruimte voor wonen, werken, recreatie, nieuwe natuur en vervoer, in het bestaande landschap is in te passen.

Na de welkomstwoorden van de heren J.H. Zwart, wethouder monumentenzorg van Utrecht en J.C.J. Lammers, voorzitter van het NCM, volgde drs. J.H. Eigeman, wethouder van de gemeente Culemborg. Hij besprak de bestuurlijke keuze voor cultuurhistorische kwaliteit in ruimtelijke plannen. De staatssecretaris van OC&W, dr. F. van der Ploeg, gaf de visie van de rijksoverheid op het thema van deze dag. Als laatste spreker voor de korte discussie en de lunchpauze, sprak mr. F. de Zeeuw, werkzaam bij het Bouwfonds Woningbouw, over de cultuurhistorische verantwoordelijkheid van een projectontwikkelaar.

Jammer was dat het geluid wat te wensen overliet. De akoestiek van de kerk zal daarin een rol gespeeld hebben. In de aangrenzende Gertrudiskapel hadden organisaties, zoals de Rijksdienst voor Monumentenzorg, de Monumentenwacht, de Bond Heemschut, de Nederlandse Kastelenstichting en vele andere een stand ingericht. Er werd druk gebruik gemaakt van de te verkrijgen informatie.

Aan het eind van de middag was er de mogelijkheid om deel te nemen aan een wandeling onder deskundige leiding. Er was ruime keus en een ervan was een excursie naar de VINEX-locatie Leidsche Rijn. Voor deze excursie werd een bus ingezet omdat de locatie een eind buiten Utrecht ligt. In een nu nog weids open land wordt al druk gewerkt aan het bouwrijp maken van de grond. In het plangebied zijn veel elementen van cultuurhistorische of landschappelijke waarde die in het plan worden ingepast. Archeologen zijn nog bezig met hun onderzoek op het terrein. Bij De Meern is een castellum en een Romeinse weg gevonden. Delen hiervan zullen voor zover mogelijk in het plan zichtbaar worden gemaakt. Het is een goede ontwikkeling dat er hier rekening wordt gehouden met reeds aanwezige elementen in het gebied. Zo zullen ook in de toekomst de nieuwe bewoners nog iets terugvinden van de sfeer en het landschap van voorheen.

Na afloop van de excursie was er een ontvangst door de gemeente Utrecht in het Duitse Huis. Het Duitse Huis is een zeer oud gebouw, oorspronkelijk een klooster, daarna een hospitaal en op het ogenblik wordt het verbouwd tot hotel. Er werden hapjes en drankjes geserveerd tussen steigers en bouwmaterialen. Er was gelegenheid een praatje te maken of een gedeelte van de verbouwing te bekijken. Op een aangename manier en in een bijzondere sfeer werd zo de dag afgesloten.

Maria Janssen

Groot Concours Hippique te Bommel

op MAANDAG 26 Mei (2e Pinksterdag)

Rij-, Tuig- en Springpaarden

ALS LAATSTE NUMMER
Spannende Race

DANSTENT op 't TERREIN

Voorverk. van kaarten bij Th. A. Graven, Bommel
71221

Moederdag - Bloemenpracht

RUIME SORTERING

KAMERPLANTEN

Hortensia's, Spirea's, Calla's
Begonia's, Primula's enz.

**DIVERSE SOORTEN LUXE BAKJES
MAND EN BRUIDSWERKEN**

ALLES IN KLEUR
NAAR WENS

BELEEFD AANBEV.,

A. M. VAN MEEGEN
BLOEMKWEKERIJ
PLAK 364 c **BEMMEL**

69659

Voor de Feestdagen EEN GREEP UIT ONZE ARTIKELEN

VRUCHTEN OP SAP
TOMATEN PURÉ
TAFELZUREN

CHOC. BONBONS
SUIKERWERKEN
PUDDINGEN
GRIESMEEL enz. enz.

SCHOONMAAKARTIKELEN

VLOEIBAAR

BEHANG

ZOUTZUUR

MOTTIPS

VLIEGENVANGERS

POEDERS

AMONIÁK
WASBENZINE
KAMFER
EAU DE COLOGNE
PARFUMS
ENZ. ENZ. ENZ.

Drogisterij „De Assenburg”

A. H. v. APPELDOORN - BEMMEL

TELEFOON 203 22-5-1947

Scheermesjes 29-4-1947

RUIME SORTERING SCHEERMESJES

UITSLUITEND VOORAANSTAANDE MERKEN

WAARONDER OOK ZWEEDSCHE

Scheerkwasten vanaf . . . f 1.75

Scheerapparaten vanaf . . f 1.50

Leeren Scheerriemen vanaf f 2.25

MET GARANTIE!!

Aluinsteenen f 0.55

DENK AAN UW SCHEERZEEPBON!!

TH. A. GRAVEN

DORPSSTRAAT — **BEMMEL**

TELEFOON 205

68398

Agenda

Historische Kring Bommel

Algemene Ledenvergadering en Thema-avond

Op 10 mei 1999 wordt in 'De Kinkel' te Bommel de jaarlijkse algemene ledenvergadering (aanvang 19.00 uur) en de thema-avond met als onderwerp de 'Boerderijonderzoek in het algemeen en van 'De Vossenhof' in het bijzonder' (aanvang 20.00 uur) gehouden. Tijdens deze avond zal ook de uitreiking van de Kringprijs 1999 plaatsvinden. Leden hebben voor deze avond reeds een uitnodiging ontvangen.

Jubileumtentoonstelling

Op 20 juni (tegelijk met de in Bemmelt te houden Vrijmarkt) zal in de grote zaal van 'De Kinkel' in het kader van het 10-jarig bestaan van de kring onze eerste tentoonstelling te zien zijn. Onze leden ontvangen hiervoor nog een afzonderlijke uitnodiging. Ook via de krant zal aandacht op deze activiteit worden gevestigd.

Excursie

In verband met de drukte rond de tentoonstelling is de voorgenomen excursie naar het najaar verschoven. Over de datum, tijdstip en bestemming zullen onze leden in een later stadium nog worden geïnformeerd.

Historische Kring Gente

De jaarlijkse expositie van onze Gendtse collega's ter gelegenheid van het Kersenfeest, staat dit jaar in het teken van '**De Schutterij**' en '**40 jaar Kersenkoningin**'. De tentoonstelling is tijdens het Kersenfeest, in het laatste weekend van 26 en 27 juni, op zaterdag van 14.00-22.00 uur en op zondag van 12.00-20.00 uur, te bezichtigen in 'De Leemhof'.

Internet wetenswaardigheden

Dit is een nieuwe servicerubriek die te vergelijken is met de agenda en de aandacht voor nieuwe publicaties. Zoals u wellicht weet heeft de kring sinds een jaar of twee een eigen 'website' op internet waar geïnteresseerden algemene informatie kunnen vinden over de doelstellingen, activiteiten en producten van de kring. Onze website is door Adri Stuart geheel vernieuwd en bij de tijd gebracht. Wij nodigen u graag uit ons hier een keer te bezoeken. Het adres is: http://www.trefpunt.net/pages/hk_bemmel
Het zou kunnen zijn dat de site direct bij het verschijnen van dit blad nog niet bereikbaar is. Probeert u het dan na enkele dagen nog eens!

Het gebruik van internet raakt steeds meer ingeburgerd en de hoeveelheid beschikbare informatie groeit met de dag. Over de aandachtsgebieden van de kring - geschiedenis, archeologie, genealogie, cultuur(historie), etc. - is heel veel informatie te vinden. De redactie wil u middels deze rubriek attenderen op voor u wellicht interessante websites. Misschien heeft u zelf ook nog tips?

Een voor met name het onderwijs interessante website is die van het Bureau Erfgoed Actueel: <http://www.minocw.nl/erfgoed>
Bureau Erfgoed Actueel stelt zich ten doel het bevorderen van de bekendheid met en het gebruik van het cultureel erfgoed in het onderwijs door middel van speciale projecten. Via de site, onder het kopje 'projectloket' is een lijst gemaakt met onderwijs- en aanverwante projecten, die men per onderwijssoort, vak, cultuursoort of provincie kan vinden. Het brengt u wellicht op een idee.

In december vorig jaar is de kennis over het Nederlands culturele erfgoed op één website bijeen gebracht. Onder meer de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Bond Nederlandse Architecten, het Nationaal Contact Monumenten en TNO Bouw presenteren zich. Het adres is: <http://www.erfgoednet.nl/>

Ook Adri Stuart heeft een eigen website. Daar vindt u naast informatie over zijn eigen afkomst een groot aantal verwijzingen voor geïnteresseerden in genealogie. Het adres is: <http://home.worldonline.nl/~astuart>

Boeken

Het Boerenbedrijf in de Lage Landen. Geschiedenis en toekomst, door Lucas Reijnders, Van Gennep, Amsterdam 1998 (ISBN 90-5515-125-4).

Hoewel de cultuur - ook in Nederland - een overwegend stedelijke cultuur is, is het toch niet in de eerste plaats de stad die het aanschijn van de aarde heeft veranderd, maar de landbouw. Ook in een extreem verstedelijkt land als Nederland zijn de boeren nog steeds de grootste grondgebruikers. Dit boek gaat over het boerenbedrijf in het verleden vanaf de Middeleeuwen tot nu, met zowel de mogelijkheden als ook de beperkingen en problemen.

Herbestemming van grote monumenten: een uitdaging! door N.J.M. Nelissen/J. Smits/e.a., Boekhandel Adr. Heinen, 's-Hertogenbosch 1999 (ISBN 90-70706-22-9), gebonden, foto's z/w, 312 pagina's. Verkrijgbaar in de boekhandel, prijs f 39,50.

Een team van de Katholieke Universiteit van Nijmegen onder leiding van Prof.dr. N. Nelissen stelde in opdracht van de Stichting Pandenbank Noord-Brabant een naslagwerk op voor iedereen die meer wil weten over de herbestemming van grote monumenten. Zij konden daarbij putten uit de rijke ervaring van talloze deskundigen op dit gebied in Nederland en het buitenland. Deze kennis vulden zij aan met informatie uit vele deelstudies en modellen ontleend aan de bestuurskundige literatuur. Uniek is de presentatie van een stappenplan (het zogenaamde 'KUN-model' voor herbestemming) dat aan het hele proces richting geeft.

Ruimtelijk Ontwerpen en Archeologie samengesteld door D. Van Marrewijk en A. Haytsma (ROB)/W. de Visser en J. Wychers (RPD/VRM), SDU, Den Haag 1998 (ISBN 90-12-08673-6), full color, geïll., 72 pagina's. Verkrijgbaar in de boekhandel, prijs f 45,-.

Een inspirerend boek over archeologie en ruimtelijke ordening, met ideeën, schetsen en praktijkvoorbeelden voor planvorming, vormgeving en ontwerp in bouwlocaties. Een regelrechte aanrader voor ons gemeentebestuur.

We zijn net zo thuis in de buurt als u

De Rabobank is een bank met een idee. Het idee dat je samen sterk bent. De Rabobank heeft als geen ander een traditie van samenwerken en bouwen aan relaties. Het is een bank van mensen vóór mensen. Dat merkt u al snel in het persoonlijke contact. Elke Rabobank staat midden in de samenleving. Daarom zijn we vaak betrokken bij activiteiten in het bedrijfsleven, verenigingen en scholen. We weten wat er leeft, ook als het niet om bankzaken gaat. Kortom, we zijn een bank die net zo thuis is in de buurt als u.

Rabobank

Coöperatieve Rabobank "Over-Betuwe" B.A. kantoren te Angeren, Bemmelen, Elst, Haalderen en Valburg

Historische Kring Bemmeler

Secretariaat: J. Verburg,
Teselaar 61,
6681 BE Bemmeler.

Bankrekening: Rabobank Bemmeler 10.57.26.443

Internetadres: http://www.trefpunt.net/pages/hk_bemmel

Samenstelling bestuur:

Tel: (0481-)

Drs. M.H.J.M. Kocken
(voorzitter/archeologie)

Franciscusstraat 14,
6681 VT Bemmeler.

465522

J. Verburg
(secretaris)

Teselaar 61,
6681 BE Bemmeler.

461603

G.J. Sommers
(penningmeester)

De Houtakker 1,
6681 CW Bemmeler.

464933

M.J.P. Janssen-v.Gelder
(documentatie)

Dorpsstraat 8,
6681 BN Bemmeler.

464349

A.B.P.M. Stuart
(genealogie)

Bakershoeve 106,
7326 DM Apeldoorn.

055-5410637

Redactie:

De redactie voor deze uitgave werd gevormd door Maria Janssen, Marc Kocken, Gerard Sommers, Adri Stuart en Joop Verburg. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.

Lidmaatschap Historische Kring Bemmeler:

Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Wilt u ook lid worden, of anderen lid maken: aanmelding kan plaatsvinden bij het secretariaat. De contributie bedraagt f 20,- per jaar; tweede en volgende gezinsleden betalen f 10,-.